

Konservatism & kapitalism

– Ett drömmäktenskap eller ett omaka par?

Redaktör: Jakob E:son Söderbaum

– Daniel Bergström, Dag Elfström, Lars Gauden-Kolbeinstveit,
David Högberg, Carl Johan Ljungberg, Patrik Magnusson,
Rolf K Nilsson, Jakob E:son Söderbaum –

Konservatism & kapitalism

– Ett drömmäktenskap eller ett omaka par?

Red: Jakob E:son Söderbaum

Tradition & Fason

OBS!

Alla texter är © författaren, och fria för spridning i kombination med övriga texter i antologin *Konservatism & kapitalism*. För separat spridning av någon enskild text, kontakta aktuell författare.

Innehåll

1. Inledning	s. 6
2. Med eller utan statligt tvång – olika vägar till det konservativa samhället Dag Elfström	s. 8
3. Kapitalism ur konservativ synpunkt Patrik Magnusson	s. 11
4. En socialkonservativ syn på marknadsekonomin Jakob E:son Söderbaum	s. 19
5. Wilhelm Röpke – kulturvärdenas och de små gemenskapernas försvarare Carl Johan Ljungberg	s. 25
6. Konservativ och antikapitalist – ja, det är möjligt! Rolf K Nilsson	s. 33
7. Kapitalism av konservativ art David Högberg	s. 42
8. För ekonomisk liberalism av konservativa skäl Daniel Bergström	s. 46
9. Friedrich Hegel – vikten av ömsesidigt erkännande och handel Lars Gauden-Kolbeinstveit	s. 55
10. Konservativa reformförslag för ekonomisk tillväxt Jakob E:son Söderbaum	s. 60
Medverkande	s. 63
<i>Tradition & Fason</i> två år	s. 64

1. Inledning

Den ekonomipolitiska debatten i Sverige idag tycks endast kretsa kring de två radikala positioner som socialism och liberalism representerar. Allting verkar i det närmaste handla om höjda skatter och utvidgad offentlig sektor kontra sänkta skatter och krympt offentlig sektor. Eller ytterst mellan planekonomi och totalt oreglerad marknadsekonomi, även om förvisso planekonomins försvarare helst undviker själva ordet och hellre talar i termer av ”solidaritet”, ”höj skatterna” och ”ta miljöansvar” (låt vara att alla miljövänner per se inte eftersträvar planekonomi).

I denna antologi ger åtta skribenter med lite olika inställning och utgångspunkter ett både samlat och diversifierat konservativt perspektiv på kapitalismen, marknadsekonomi och övergripande ekonomisk politik. De åskådningar som representeras här är de värdekonservativa, socialkonservativa respektive liberalkonservativa. Gemensamt för oss är också att vi alla har medverkat som skribenter på *Tradition & Fason*, en debattthemsida för konservativ samhällsanalys, opinionsbildning och nyhetsbevakning. Mer information om *T&F* liksom om författarna återfinns längst bak i antologin.

Det är sant att många konservativt sinnade i huvudsak håller med liberalerna om den ekonomiska politiken. I allmänhet kännetecknas dock konservativa av att inte anse de ekonomiska frågorna lika viktiga som liberalerna gör, konservativa i alla tider har mer intresserat sig för de andliga och icke-materiella värdena i tillvaron. Detta tillsammans med det faktum att konservativa och liberaler har behövt samla sig mot sin gemensamma fiende socialismen, är de bakomliggande orsakerna till att det inte har blivit någon egentlig debatt mellan konservatismen och liberalismen i Sverige under de senaste 60 åren. Ja, i själva verket har det lett till att den konservativa idébildningen i vårt avlånga land har nedprioriterats, med anledning av att både liberalismen och socialismen är så fokuserade på ekonomiska frågor och materiella värden.

Samtidigt har vi nu nått in i ett tidevarv där det nog är uppenbart för alla att borgerligheten behöver förnya sitt tänkande. Inte minst vad gäller just den borgerliga ekonomiska idédebatten, som sedan länge har kört fast i libertarianska dogmer och randianska utopier som för de flesta framstår som rena fantasier utan förankring i den komplexa verkligheten.

Den ekonomiska debatten är också särskilt aktuell och viktig att ta nu i samband med finanskrisen, som varit den djupaste i kapitalismens historia.¹ Enligt beräkningar har den i ekonomiska termer och justerat för inflation kostat USA dubbelt (!) så mycket som Andra världskriget.² Liberalerna anser förstås att problemet är att världsmarknaden är full av olika regleringar. Men världskapitalismen som system har också onekligen visat sina svagheter – hur instabilt det är som grundval för samhället, hur illa det kan gå när tillväxt bygger på spekulationsbubblor, och hur betydelsefullt enskilda människors felande kan vara för helheten. Dessa problem ser och förstår konservativa.

Sanning att säga är det absolut inte heller alla konservativa som håller med liberalerna om den ekonomiska politiken. Tvärtom har konservatismen, särskilt socialkonservatismen, en egen ekonomisk doktrin. En av dess mest ansedda banerförare är den tysk-schweiziske ekonomen Wilhelm Röpke (1899-1966). Därför har vi också valt att låta denna antologi delvis kretsa kring hans teoribildning. Ett kapitel ägnas Röpke som tänkare, och ett annat den tyske filosofen Friedrich Hegels ekonomiska tänkande vilket också är centralt för förståelsen av den specifikt konservativa synen på dessa frågor.

Överhuvudtaget skulle den svenska borgerliga idédebatten må bra av att de liberala och konservativa idéerna finge renodlas i debatt med och i förhållande till varandra. Den politiska högerens idébildning nu på 2000-talet skulle kunna njuta stora, betydelsefulla frukter av en sådan fördjupad idédebatt mellan konservatismen och liberalismen. Nu när finanskrisen förmår de flesta människor – också dem som aldrig annars intresserar sig för politik – att stanna upp och fundera närmare över om det är så här de vill ha det, har vi en ypperlig chans att både förnya den borgerliga idédebatten och få genomslag för nya fruktbara synteser, som i enlighet med Hegels dialektik följer av att en tes möter en antites. Konservatismens betydelsefulla roll för detta har redan uppmärksammats på olika sätt i svenska medier.

Avslutningsvis vill jag passa på att tacka Anton Lindberg för korrekturläsning och kloka synpunkter ur en i både liberal och konservativ ideologi bevandrad yrkesekonomisk perspektiv.

Göteborg i augusti 2010

Jakob E:son Söderbaum

Fotnoter:

1. Raset större än under depressionen, *Sydsvenska Dagbladet* (TT) 12/12 2008.
2. <http://www.cnn.com/id/27719011>

2. Med eller utan statligt tvång

– olika vägar till det konservativa samhället

Av: *Dag Elfström*

Det viktigaste att förstå när det gäller konservatismens förhållande till den ekonomiska dimensionen i politiken är att den spelar en betydligt mindre roll för konservativa än för andra. Då konservatismen – i kontrast till såväl liberalism som socialism – inte främst bygger sin grund på ekonomisk teoribildning finns det också en motiverad diskrepans mellan hur olika konservativa grupperingar ser på ekonomi. Eftersom den konservativa idétraditionen tar sitt ursprung i samhällsgemenskap och förändringsteori kan dessa grupperingar trots allt husera i samma forum. Kort sagt: låt oss ej bråka om ekonomi när samhället får sitt inre väsende förstört av korrupta kulturradikaler, vilket är en betydligt mera angelägen och akut strid att ta. Men som ämne för diskussion – eller en antologi – har ämnet dock sin relevans.

Friedrich Hayek, som förvisso inte ville kalla sig konservativ men enligt min mening knappast går att kalla något annat, framhöll den ”naturliga ojämlikheten” som ett huvudargument för kapitalismen. Efterkrigspolitiker som Barry Goldwater bar vidare Hayeks teorier. Goldwater förfäktade ivrigt teorin om att jämlikhetstanken i sig är fel: ”vi är alla jämlika i Guds ögon men inte i något annat avseende”, skriver han i sin klassiker *The Conscience of a Conservative*. Den ekonomiska och sociala politiken skulle således utformas efter detta. Inkomstfördelning är fel för att den rubbar den naturliga ojämlikheten. Med denna grund gick Goldwater till val på att införa platt skatt och successivt avveckla statens sociala åtaganden. Även en svensk högerpolitiker som Gunnar Heckscher har varit inne på samma tankegångar. Heckscher menade att en omfördelningspolitik endast motverkade sitt eget syfte. Han definierade istället statens ansvar som att ”hindra och lindra nöd”.

Viss konservativ och liberal vänskap

Det går således att prata om en viss liberal och konservativ ekonomisk vänskap – slutsatserna blir i mångt och mycket desamma. Men renodlade

(ny)liberala tänkare skulle inte resonera som Hayek och Goldwater eller ens Heckscher. De skulle snarare prata om det ”moraliska dilemma” i att staten alls tar sig rätten att ta från den ena och ge till den andre. Vem är staten att ta sig den friheten? Den liberala argumentationen får följaktligen mer långtgående konsekvenser. Goldwater-konservatismen är i sig inte motståndare till skatt eller statens rätt att disponera delar av medborgarnas inkomster.

För mig är den naturliga ojämlikheten enligt Hayek och Goldwater en konsekvens av den konservativa politikens kärna: ett organiskt samhälle som ska tillåtas att växa fram naturligt och sakta. En falsk kamp mot ”klassamhället” eller på annat vis motiverade inkomstfördelningar strider direkt mot denna ordning. Vid sidan om detta spelar även den långa tidens legitimitet en viktig roll i sammanhanget – kapitalismen har ju trots allt visat sig vara den mest framgångsrika skaparen av välstånd.

I kontrast till detta finns en rörelse som har sina rötter i den tyska socialkonservatismen. Den kristdemokratiska rörelsen är väl i någon mån, om än med viss reservation, att betrakta som dess främsta moderna arvtagare, i termer av reell politisk makt runtom i Europa. Bland de socialkonservativa ses välfärdsstaten som en förutsättning för att upprätthålla samhällets harmoni. Den inkomstfördelande staten anses nödvändig för att skapa den samhällsgemenskap som Edmund Burke stakade ut.

Ett vidare perspektiv

Ekonomisk politik handlar emellertid om betydligt mer än närvaron eller frånvaron av en inkomstfördelande stat. Ekonomisk politik är också närvaron eller frånvaron av regleringar. För att förstå konservatismens relation till statliga interventioner i marknaden får vi gå tillbaka ungefär hundra år i tiden. Sekelskiftets konservatism hade de facto en ambivalent syn på industrin. Å ena sidan var vikten av ett starkt näringsliv en grunddogm. Å andra sidan var man skeptisk till mycket av industrialismens konsekvenser. Storstadsområden och storindustrier ansågs skapa rotlösa människor och bryta sönder äldre kulturmönster. Den industriella revolutionen skulle enligt många konservativa kring sekelskiftet betraktas som vilken revolution som helst – d.v.s. någonting samhällsupplösande och därmed icke önskvärt.

Det förefaller för mig som ganska uppenbart att en så pass långtgående kritik av urbanisering och industrialism inte är möjlig i dagens samhälle. Men det finns moderna arvtagare till dessa tankegångar även inom efterkrigskonservatismen. Deras måltavla är istället den globala kapitalismen som anses utgöra en ännu större kulturkross än det tidiga 1900-talets industri-

alisering och urbanisering gjorde på sin tid. Wilhelm Röpke kan sägas vara en av dessa. Faktum är att till och med Russell Kirk, som brukar betraktas som väldigt marknadsorienterad, talar om att decentralisera industrin för att skapa småsamhällen och en ”naturlig och sedvanepräglad värld där traditioner blomstrar”. Röpkes och Kirks blomstrande småsamhällen tror jag de flesta konservativa ser som någon form av ideal. Men hur skapar – eller återskapar – man då dessa småsamhällsidyller?

Det finns de som menar – huvudsakligen socialkonservativa – att staten måste lägga band på den globala kapitalismen med tullar och regleringar, för att uppnå detta. Mot denna föreställning står de konservativa grupperingar som menar att historien har visat att världskapitalismen skapat välfärd som ingen annan och att den således äger sitt berättigande. De menar att Röpkes och Kirks idealiska småsamhällen inte går att uppnå genom statliga interventioner i den fria marknaden. Staten ska istället skydda och stärka det civilsamhälle där provinsiala ekonomiska enheter kan växa fram organiskt.

Den viktigaste konservativa insikten beträffande den ekonomiska verkligheten är dock – vilket alla konservativa torde skriva under på – behovet av en rejäl dos pragmatism. Oavsett vilka ingångsvärden och riktlinjer man som konservativ har till den ekonomiska politiken så förblir möjligheten att avvika från dessa – om så är motiverat – en gemensam faktor. Detta påstående är en sanning ända sedan Burke formulerade sin antiutopism. Samhället är uppbyggt av felbara människor och innehåller felbara system. Teoretiska skrivbordsidéer brakar samman med jämna mellanrum, och då gäller det att utgå från verkligheten och de politiska beslutens reella konsekvenser – alldeles oavsett om någon död filosof skulle ha invändningar.

3. Kapitalism ur konservativ synpunkt

Av: Patrik Magnusson

Det finns begrepp som mer än andra är laddade – positivt eller negativt, och kring vilka politiska stridslinjer formeras. Ett sådant värdeladdat begrepp är kapitalism. Hos socialister tenderar värdeladdningen att vara ensidigt negativ, medan den hos (ny)liberalerna är lika ensidigt positiv. En konservativ värdering av samma uttryck ter sig inte lika självklar.

Liksom många av dessa värdeladdade begrepp är kapitalism också ett begrepp som det råder definitionsmässig oenighet om. Vad är kapitalism? Vad är en kapitalist? Finns det olika former av kapitalism? Vilken är relationen mellan kapitalism och marknadsekonomi? Jag tänkte i det följande försöka mig på att reda ut detta begrepp, för att sedan förklara varför jag ser kapitalismen som ett i huvudsak positivt fenomen, men också peka på några av de kapitalismens baksidor som medför att jag och många konservativa med mig i varierande grad avlägsnar oss från nyliberalismens ensidiga hyllande av kapitalism.

Begreppsdefinition

Låt oss börja med lite uppslagsboksdefinitioner. Enligt NE är kapitalism ”Ekonomiskt system där produktionsmedlen företrädesvis befinner sig i privat ägo, och där produktionens inriktning och omfattning regleras av marknadsmekanismer.”

Marknadsekonomi beskrivs enligt samma källa: ”I en marknadsekonomi baseras produktionen och varuutbytet (i idealfallet) på frivilliga överenskommelser mellan självständiga aktörer (producenter och konsumenter) som grundar sina decentraliserade beslut på marknadsbestämda priser, d.v.s. priser som bestäms av efterfrågan och utbud på marknaden”

Ytterligare lite kött på benen får vi av NE:s redogörelse för den tidiga kapitalismen i 1500- och 1600-talets England: ”Målet var inte att använda vinsten på handelsverksamheten för omedelbar lyxkonsumtion och inte heller för improduktiva investeringar som kyrkbyggen utan att satsa den på ny och utvidgad verksamhet.”

När jag i det följande kommer att skriva om kapitalism är det dessa definitioner jag utgår ifrån. Kapitalism är således benämningen på det ekonomiska system som växte fram med början i Holland och England från 1500-talet, och som från 1800-talets början till våra dagar varit det förhärskande i västvärlden, om än i lite olika form, och i praktiken aldrig i ren form, utan som något slags blandekonomi.

Dess främsta kännetecken är det privata ägandet, och filosofin att reinvestera vinst i syfte att framöver möjliggöra ännu större vinst. Ser man till de historiska exemplen visar det sig att också marknadsekonomi präglade de kapitalistiska staterna, även om man i teorin skulle kunna tänka sig en kapitalistisk planekonomi. Andra världskrigets krigsekonomier hade t.ex. sådana tendenser i många länder. Därför använder jag inte kapitalism och marknadsekonomi synonymt, men väl marknadsekonomi som en beståndsdel i kapitalismen, där privat ägande och produktiva investeringar är de andra huvudbeståndsdelarna.

Kapitalism – tillväxtens motor

Ett av kapitalismens förespråkares starkaste kort är tesen att kapitalism som system är överlägset andra i förmågan att generera välstånd. Givet att vi accepterar tesen att tillväxt är av godo (vilket jag i huvudsak gör) måste vi också baserat på historiska bevis ge kapitalismen ett erkännande på denna punkt. Kapitalismen har varit överlägset andra system i att generera tillväxt.

Förklaringarna till detta är många. En stor del härav stavas konkurrens, en annan del egenintresse. Genom det privata ägandet och den med detta sammankopplade möjligheten att göra vinst på sina insatser skapas en strävan hos den enskilde att prestera ett så gott resultat som möjligt.

Konkurrens är lika effektivt som brutalt. Den som är flitig och innovativ kommer att kunna erbjuda sina varor till lägre pris än sina konkurrenter. Den konkurrent som lyckas anpassa sig till nya varor, tjänster och metoder överlever, medan den som misslyckas går under. På så sätt drivs systemet framåt mot allt mer effektiv produktion, d.v.s. tillväxt.

En titt på världsekonomin visar också med tydlighet att länder vars ekonomiska system präglats av kapitalism genomgående haft högre tillväxt än länder med alternativa system. Det visar också att perioder av förhållandevis fri ekonomi, såsom decennierna före första världskriget uppvisar generellt sett högre tillväxt än perioder med förhållandevis reglerad ekonomi, t.ex. mellankrigstiden.

En alldeles särskild roll i det kapitalistiska systemets framgång har handeln. Genom handel kan länder byta till sig varor man själv inte förmår producera genom att exportera sådant som andra saknar. Inte nog med det, genom handel skärps konkurrensen så att producenter tvingas mäta sig med dem i andra länder. Olika länder kan specialisera sig på den produktion de har relativa fördelar av att producera, och sedan byta dem till fördel för båda parter.

Kapitalism och demokrati

Ett annat vanligt argument för kapitalism är att det tycks ha ett nära släktskap med demokrati. Där kapitalismen slagit rot verkar den politiska demokratin förr eller senare gro. Exempelen på detta är otaliga, från England för omkring 300 år sedan, via vårt eget land för dryga hundra år sedan till dagens asiatiska tigrar. Däremot är det svårt att finna goda exempel på stater ur ett socialistiskt system utvecklat demokrati, om man nu inte med detta menar ”folkdemokratier” a la DDR.

Jag kan däremot tänka mig en rad exempel på kapitalistiska stater som också varit diktaturer. Det mest uppenbara exemplet torde vara Pinochets Chile. Efter kuppen 1973 införde Pinochet en tämligen radikalt kapitalistisk politik, vilket han konsekvent drev i nästan två decennier. Det ironiska med exemplet är att hans regim till slut drog på sig starka folkliga krav på demokrati, och diktatorn tvingades slutligen genomföra en övergång till demokrati. Idag är Chile ett av få länder i denna del av världen som kan njuta av både välstånd och demokrati.

Även här måste vi ge kapitalismen ett stort erkännande, som vägröjare för demokrati.

Konservativa dygder och kapitalism

Det finns en rad konservativt omhuldade värden som går väl hand i hand med kapitalism. Privat ägande i sig är en sådan. Ägande skapar självständiga och ansvarsfulla människor. Det man äger vårdar man. Det som alla äger gemensamt tar ’någon annan’ – d.v.s. ingen – ansvar för. Genom ägande tar man fram det ansvarsfulla hos människor, man ökar chansen att det befintliga värden på ett bra sätt skall förvaltas för framtiden.

Pengar är makt. Om ägandet är koncentrerat till staten (eller för den delen till ett litet fåtal privatpersoner) kommer också makten att koncen-

terras. Maktindelning är ett centralt konservativt värde. Genom att ägandet är spritt på många händer får vi också en mer decentraliserad maktstruktur. Privat ägande skapar självständiga människor. Om jag och min familj förvaltar de värden vi skapar får vi också frihet att fatta de beslut och göra de prioriteringar vi tror på, istället för att fatta de beslut politikerna tvingar oss att fatta för att vi i utbyte och på nåder skall återfå en del av de värden som vi själva har skapat och som staten lagt beslag på.

Sammantaget finns mycket goda skäl för en konservativ att i grunden vara positiv till kapitalismen. Inte minst kan man argumentera för att kapitalismen är det ekonomiska system av de som historien testat som visat sig hålla måttet i verkligheten. Det har växt fram organiskt över århundradena och levererat både välstånd och demokrati.

Kapitalismens baksidor

Så långt misstänker jag att en helhjärtad nyliberal i huvudsak skulle nicka instämmande åt min argumentation. Här skiljs dock våra vägar. För den renlärige har nämligen myntet ingen baksida. Jag kan däremot tänka mig flera bieffekter som kapitalismen ger upphov till, och som ur ett konservativt perspektiv inte alls behöver vara positivt.

Det finns andra värden än de rent ekonomiska. Ibland brukar vi konservativa, delvis orättvist, beskylla liberalerna för att ignorera dessa. Jag tror att det vore mer riktigt att säga att vi har lite olika syn på dessa icke-materiella värden som oundvikligen påverkas av kapitalismens framfart.

Sådana områden kan röra sig om miljövard, säkerhet, närhet och småskalighet, familjen, kultur, ägande och inte minst etik. Jag skall försöka undvika blundern att göra antaganden om vad liberaler (eller konservativa för den delen) tycker och inte tycker i dessa frågor, utan koncentrera mig på vad *jag* tycker.

Miljö- och kulturvard

Kapitalism innebär rovdrift på miljön brukar dess kritiker hävda. Jag vill inte gå så långt. Vill man se rovdrift på miljön är det de socialistiska kommandoekonomierna i Östeuropa man skall studera. Däremot tycker jag det finns en poäng i att inte förutsätta att kapitalismen per automatik gör allt till det miljömässigt bästa. Ibland kan det vara befogat att gå in och skydda särskilda miljövärden som skulle gått förlorade om marknaden fått råda fritt.

Jag tänker här på ömtåliga biotoper som krävs för att bevara vår rika flora och fauna. För att skydda dessa kan man tvingas reglera viss markanvändning, och t.ex. avstå från uppdamning av vattendrag, eller att dra kommunikationsleder med hänsyn till detta. Även i en mera kapitalistisk stat än Sverige är detta dock ofta offentliga beslut snarare än privata markägares beslut, så kritiken faller inte entydigt på kapitalismen.

Ungefär samma resonemang som för naturvärden kan gälla för kulturvärden. Gamla borgar, kyrkor och andra byggnader och monument från en svunnen tid kan svårligen generera ren ekonomisk vinst. Den mark de står på kanske skulle kunna användas till ett parkeringshus, ett futuristiskt hyreshus, eller ett shoppingcenter. Samma sak gäller kultur av mer immateriell art, såsom teater och opera. Nej, det bär sig inte, men som kulturarv är det ändå värt att bevara.

Säkerhet

Ur strikt kapitalistisk synvinkel är även försvarsmakten ett typexempel på en improduktiv investering. Det är inte ekonomiskt försvarbart att använda resurser till att producera vapen, utbilda soldater, och sätta upp militära förband. Inte heller att hålla beredskapslager av drivmedel, livsmedel och sjukvårdsartiklar går att motivera ur strikt ekonomisk synvinkel. Det genererar ingen vinst.

Anlägger man ett säkerhetspolitiskt perspektiv på det hela blir slutsatsen dock en annan. Försvaret är en nationell livförsäkring. Genom ett starkt försvar avskräcker man en potentiell fiende från att angripa, och om så ändå skulle ske kan man slå tillbaka angreppet. En aldrig så effektiv och välmående ekonomi är otillräckligt – eller rentutav ett lockbete – i ett läge där nationen och dess befolkning hotas av främmande makt. Att värna riket från yttre hot är ett av konservatismens absolut mest grundläggande värden.

Även andra påfrestningar än krig som drabbar oss själva kan medföra ett hot mot samhället och dess medborgare. Vid krig eller konflikt i omvärlden kan av olika skäl handelsflödet till och från Sverige minska eller upphöra. Det innebär att vi kan bli utan vissa varor som vi idag importerar. I de flesta fall går detta att hantera, men vissa varor är så livsviktiga att vi måste behålla viss produktion även om det inte är marknadsmässigt motiverat och/eller hålla beredskapslager av dessa varor.

Närhet och kvalitet

En effekt av kapitalismen som vi kunnat beskåda de senaste två decennierna är utslagningen av mindre butiker som konkurrerats ut från marknaden av stora affärskedjor. I den byhåla (ca 4000 invånare) där jag växte upp fanns då tre matvarubutiker, två kiosker och en bensinmack. Idag finns macken och en matvarubutik kvar. Ännu mindre orter, även i norrlands glesbygd med flera mil till nästa ort, har idag sällan någon butik kvar. Att skolor och annan samhällelig service gått samma väg är ju politikernas fel, så det kan vi lämna därhän i denna diskussion.

OK, kunderna har gjort sitt val. De valde att handla i den billiga stormarknaden istället, och ortens butik gick under. Ändå är inte utvecklingen lycklig. Vi förlorade något när småskaligheten ersattes av centralisering. Kvalitet och originalitet ersattes av kvantitet och likriktning. Det korta mänskliga samtalet med en kassörska man känner ersätts av självutcheckning. Promenaden till affären ersätts med några mils bilkörning, till förfång för både hälsa och miljö. Kanske hade det varit bättre om marknaden inte varit så effektiv att alla småhandlare slogs ut, kanske hade det räckt att den var tillräckligt effektiv att slå ut de som misskötte sig?

Familjen

Familjen är ett område som ligger mig oerhört varmt om hjärtat. En trygg uppväxt där föräldrarna har tid att fostra och umgås med sina barn är den sannolikt viktigaste faktorn för att motverka kriminalitet och missbruk, och för att forma aktiva, kreativa och ansvarsfulla samhällsmedborgare. För kapitalismen har familjen dock inget värde. Där räknas endast individen, och då som en produktionsresurs. Frihet att jobba övertid, och resa runt jorden i arbetsgivarens tjänst värderas högt, mycket högre än att ta hand om sin familj.

Samtidigt får kapitalismen oförtjänt skulden för mycket av de problem familjen möter idag. Skulden borde istället ligga hos politikerna. Det är inte marknaden som bestämt att stora summor pengar skall tas från de familjer som håller ihop för att sedan transfereras till ensamstående. Det är inte marknaden som bestämt att stora summor pengar skall tas från föräldrarna för att finansiera barnomsorg.

Om en familj själv fick betala de ca 12,000 kronor per barn och månad som en förskoleplats kostar, eller om samma subvention utgick till dem som

själva tar hand om sina barn, skulle säkert många familjer prioritera annorlunda än idag. Detta är politiska beslut.

Globalisering

Ett av de senaste fenomen som kommit i kapitalismens kölvatten är globaliseringen. Frihandel och allt tätare kontakter länder emellan har gjort att länder som fram tills nyligen varit tämligen oberörda av kapitalismen nu med full kraft dras in i dess globala nät. Detta är en i mångt och mycket positiv utveckling. Den för med sig välstånd och demokrati. Precis som på andra håll finns det också nackdelar.

Dessa tenderar dock att bli kraftigare än vad de har varit hos oss. Utvecklingen går snabbare i dessa länder. Traditionella strukturer slås sönder med förfärande kraft och snabbhet. Det är i sig ett problem, men framförallt leder det till en reaktion från många av de människor vars värld stjälps över ända. Den radikala islamismen är det värsta, men långt ifrån enda, exemplet på detta.

Kapitalismens etik

Avslutningsvis tänkte jag ta upp frågan om etik. I kapitalismens barndom gick systemet hand i hand med kristendomen. Kapitalisten hade genom sin tro en inre moralisk kompass som satte spärrar för dennes beteende. Idag är ju religionens roll mycket svagare. Kapitalismen i sig har ingen moral. Den gör inte skillnad på om man tjänar pengar på mediciner eller knark, på leksaker eller prostitution.

Avtal och överenskommelser baseras inte längre på en inneboende känsla för vad som är rätt, rimligt och hederligt – utan på vad som går att bevisa i domstol, eller vad som kan skada varumärket. Dagens kapitalister verkar mer intresserade av att göra snabba klipp än att långsiktigt bygga upp en verksamhet som producerar någonting viktigt.

Därför anser jag dels att det undantagsvis är befogat att förbjuda eller reglera handel med vissa varor och tjänster. Det mest uppenbara exemplet är narkotika, men det finns även andra, t.ex. vapen. Det tycks också finnas behov av ett visst regelverk för att skydda marknadsaktörer från varandra, och styra dem från allt för kortsiktigt agerande.

Samtidigt måste man komma ihåg att det torde vara betydligt vanligare att staten gör skada genom sina ingrepp i ekonomin än genom de ingrepp de

inte gör. Bolånekollapsen i USA som startade nuvarande finanskris och lågkonjunktur är ett bra exempel på hur politisk inblandning orsakar en kris, medan kapitalismen får skulden.

Det går säkert att hitta fler invändningar, men detta får räcka. Sammantaget finns således en hel del negativa bieffekter av kapitalism. En del är sådant som egentligen har politiska orsaker, annat som mera direkt beror på det kapitalistiska systemet.

Slutord

Problemen är dock inte av sådan art att jag tycker att det är befogat att ifrågasätta det kapitalistiska systemet som sådant. Tvärtom är jag av den uppfattningen att kapitalismen är ett av de mest centrala värdena att bevara. Det ger välstånd och demokrati. Det gynnar flera goda dygder. Det vi däremot måste göra är att undvika att falla i fällan och bli dogmatiska i vårt försvar av kapitalismen. Den har inget värde i sig, den har ett värde för att den fungerar. I de fall systemet genererar problem och hotar andra värden måste vi vara beredda att göra avsteg från det, men inte större än nödvändigt.

För att återknytta till mina definitioner tror jag att man som konservativ bör tänka sig noga för innan man säger sig vara antikapitalist. Oavsett vad man själv menar med detta begrepp, är risken betydande att tolkningen blir att man är mot privat ägande, marknadsekonomi, och produktiva investeringar, eftersom det är detta som definitionsmässigt är kapitalism.

4. En socialkonservativ syn på marknadsekonomin

Av: Jakob E:son Söderbaum

När det gäller ekonomi verkar det konservativa fältet i huvudsak vara uppdelat i å ena sidan dem som håller med liberalerna och låter dem sköta den ekonomiska debatten, och å andra sidan dem som tycker att välfärdsstaten och en reglerad ekonomi är en bra idé men samtidigt kritiserar sossarna för att ha kidnappat välfärdsstaten och gjort den till ett svällande monster som lever sitt eget liv och som framför allt håller tillbaka och styr människor i deras vardag.

Den sistnämnda kategorin – de socialkonservativa – är inte heller så välvilligt inställd till liberalism ens i dess ekonomiska form. Jag hör själv till den, från min horisont förefaller liberalismen vara ett minst lika stort hot mot konservativa värden som socialismen. Med tiden har därför ett intresse grott hos mig för hur grunderna skulle kunna te sig för en samhällsekonomi med utpräglad konservativa förtecken som står i kontrast till den liberala synen. Den ekonomiske filosofen Wilhelm Röpkes (1899-1966) tänkande torde härvidlag vara den enskilt mest betydelsefulla inspirationskällan.

Marknadsekonomi – men inte oreglerad

Den socialistiska planekonomin är självfallet fullständigt förkastlig på alla sätt och vis ur konservativ synpunkt. Vi konservativa utgår från människans ofullkomlighet – att ingen är perfekt – och ett godtyckligt och/eller totalitärt styre strider på alla sätt och vis mot vår människosyn. Kortsiktiga perspektiv, vilket fem- och tioårsplaner bland mycket annat ju också är ett förskräckligt uttryck för, anser vi förstås vara någonting dåligt per se.

Lika självklart är det att konservatismen är en otvetydig anhängare av marknadsekonomin. Konservatismen värnar det fria civilsamhället, och marknadsekonomin är en av dess grundstenar. Lika mycket är det den ekonomiska ordning som bäst tillvaratar och skapar förutsättningar för människors kreativitet, vilket är grundläggande för den kulturblomning som är central i den konservativa synen på utveckling.

Men en totalt fri och oreglerad marknadsekonomi leder till ett samhälle

som strider mot många konservativa ideal – däribland att kulturen hotas av materialism, att den starkes rätt råder och att det finns risk för att alla människor till slut blir betraktade som produktionsenheter i det ekonomiska spelet och (i stor utsträckning frivilligt, genom den omedelbara behovstillfredsställelsen) förslavas i den vilda jakten på pluringen. Den otyglade marknadsekonomin har dessutom en tendens att de långsiktiga perspektiven ”konkurreras ut” av de kortsiktiga.

Ett belysande exempel är att moderna produkter till skillnad från förr inte är hållbara. Detta eftersom det är bättre för ekonomin att konsumenterna köper nytt, än att de behåller, vårdar och reparerar gammalt och att man genom hushållande och förvaltande håller nere kostnaderna för familjerna. Människorna har på så vis blivit till för utvecklingen, istället för tvärtom. De kortsiktiga vinsthemtagningarna och de snabba resultaten inom produktionen, liksom slit-och-släng-mentaliteten och trendslaveriet bland konsumenterna, är förstas utflöden av den omedelbara behovstillfredsställelsen, vilken konservativa i alla tider försökt att hålla tillbaka.

Den fundamentala äganderätten

Att privat äganderätt finns är förstas en grundläggande förutsättning för marknadsekonomin. Redan i synen på detta skiljer sig dock liberalismen och konservatismen åt. För en liberal handlar äganderätten om konsumtion och självförverkligande, för en konservativ handlar den om förvaltarekap och personligt ansvar. Givetvis något kategoriskt uttryckt, men för att göra poängen tydlig.

I den privata äganderätten ingår att kunna tjäna pengar på vad man äger. Till skillnad från liberalerna anser dock inte jag som socialkonservativ att kapitalism – tjäna pengar på pengar – är någonting entydigt positivt. Socialisternas inställning att det är någonting alltigenom negativt delar jag absolut inte. Men kapitalismen inbegriper och medger onekligen negativa företeelser som girighet och spekulation, vilket har potential att skapa både sociala och individuella problem där den tvärtom borde öppna möjligheter – något som både det marknadsekonomiska systemet och kapitalismen onekligen har förmåga att göra. Följaktligen är kapitalismen mest ett faktum som vi måste förhålla oss till. Dess negativa sidor bör därför mildras både genom lagar och genom taxeringsstrukturer, eftersom det erbjuder både ramar och incitament att forma handeln enligt moraliska och sunda normer.

Med detta sagt bör också tilläggas att skatt direkt på tillgångar givetvis är förkastligt – man ska inte behöva betala till staten för att utnyttja någonting

man äger, vare sig det är fråga om en fastighet, en förmögenhet eller en TV-apparat.

Frihet och normer

De renlärika liberalerna anser att samhället bör bygga uteslutande på fri avtalsrätt. Den konservative för sin del tror på normer som vunnit legitimitet över generationerna och att den enskilde människan behöver dessa för att kunna leva i både fred och frihet med sina medmänniskor i ett civiliserat samhälle. Sådana normer – lagar, regler, konventioner och seder – måste följaktligen inskräpas ”ovanifrån”, d.v.s. genom uppfostran, genom samhällets värdestruktur, genom skolan och genom lagstiftningens förbud och incitament. I detta avseende är det personliga föredömet alltid den bästa läraren. Endast så kan marknadsekonomi och kapitalismen *vara till för människan*, och inte människan till för marknadsekonomi och kapitalismen.

Ett samhälle som uppbyggs helt och hållet av ekonomiska transaktioner är också alltför instabilt för att de sociala trygghetsbehoven ska kunna anses tillgodosedda. Ett dylikt samhälle påverkas alltför lätt av den moraliskt destruktiva massopinionen och hotas i grunden så fort storägarna gör någonting oväntat. Jag brukar framhålla händelserna den 11 september 2001 som exempel på hur instabilt vårt integrerade västerländska kapitalistiska samhälle är: Du och jag fick mindre pengar i plånboken den dagen, enbart p.g.a. att ett par flygplan flög in i byggnader på andra sidan jordklotet! Det manar verkligen till eftertanke.

Utbud, efterfrågan och personligt ansvar

En marknadsekonomi bygger som bekant på utbud och efterfrågan. En mer (social)konservativ än liberal inställning till marknaden är dock att inte vad som helst ska säljas på marknaden (utbud). På samma sätt har också den enskilde konsumenten – liksom alla marknadsaktörer – ett ansvar för sina preferenser (efterfrågan). Följaktligen kan vare sig utbud eller efterfrågan ohämmat tillåtas styra utvecklingen av marknaden. Vissa personliga önskemål ska aldrig tillåtas bli tillfredsställda av moraliska hänsyn. Ett socialt ansvarstagande samhälle kan t.ex. aldrig tillåta att pedofili, prostitution eller att narkotika legaliseras, oavsett att det finns både utbud och efterfrågan.

Den problematiska fria konkurrensen

Men visst är väl ändå fri konkurrens bra? Jadå, men inte helt och hållet. I det kapitalistiska systemet, som utgår från att man kan tjäna pengar på pengar, blir de starka relativt sett starkare för varje dag. Och för den som har läst företagsekonomi är det tydligt att konkurrens inte enbart handlar om produktionsutveckling och marknadsföring – utan också om marknadsandelar, och att om möjligt hålla tillbaka konkurrenter.

Framgång inom det kapitalistiska systemet är relativ, d.v.s. det sker i regel på någon annans bekostnad. Detta är en förutsättning för utveckling, men det kan också hämma utvecklingen – t.ex. inom områden som efterfrågas av konsumenter men inte anses tillräckligt lönsamma för stora företag som gör betydande vinst på förenklingar. Om ett mindre företag etablerar sig i det läget och börjar bli framgångsrikt så utgör det med ens ett hot, och de större företagen är ofta i praktiken tillräckligt starka för att kunna hålla nere alltför betydande hot mot deras egen ställning. Att köpa upp en konkurrent handlar t.ex. inte enbart om att slå ihop två bra verksamheter till någonting bättre, utan ofta också om att få bort konkurrenter och konkurrerande produkter från marknaden. I själva verket kan man fråga sig om *någon* företagare egentligen är för fri konkurrens, måste man inte vara monopolist för att vara framgångsrik i det kapitalistiska systemet?

Även detta med stordriftsfördelar är ett belysande exempel. De leder till att mindre aktörer slås ut från marknaden, eftersom de inte kan konkurrera i pris. En lokal korvproducent blir t.ex. utkonkurrerad av en stor matvarukedja, eftersom de har så stora volymer att de kan hålla rekordlåga priser – lokalkorven är bättre, men den stora matvarukedjan har bättre marknadsföringsmöjligheter. Eller en svensk räkskalare som blir utkonkurrerad av en kinesisk eftersom totalkostnaden blir lägre med en resa till Kina, med följderna att räskorna måste färdas i en båt som sprider avgaser över halva jordklotet innan de hamnar på köksbordet inte långt från där de fiskades upp. Eller en svensk systemutvecklare som förlorar jobbet när ett företag flyttar till Indien där kompetensen är lika hög men lönerna lägre – i förlängningen leder detta till att Sverige förlorar utvecklingskompetens på område efter område.

I den teoretiska skrivbordsmiljön kan man säga att det finns två, helt olika, renodlade typer av ”fri konkurrens”. Det ena är den *socialmarkniska*, där en statsmakt ser till att ingen växer sig större än någon annan. Det andra är *liberalmarkniska*, där darwinismen och ”den starkes överlevnad” härskar oförtrutet. Där uppstår snabbt ett antal oligarker som börjar reglera marknaden till sin egen fördel och håller nere uppstickare för att behålla och

stärka sina maktpositioner.

Sedan har vi det under alla omständigheter mycket betydelsefulla faktum att de flesta människor inte agerar ”ekonomiskt rationellt”. Somliga visserligen mer än andra. Men detta medför dels att de som agerar mera rationellt tjänar mer och växer sig större. För att andra inte då ska hamna efter och bli nedtrampade, tvingas de att anpassa sig – alla tvingas att bete sig mer och mer såsom marknaden vill. Marknadens inneboende strävan efter allt högre effektivitet strömlinjeformar människor, och det blir till slut ett ekorrhjul där vi arbetar endast för att konsumtionskarusellen ska fortsätta att gå runt, runt.

Allt detta kokar ner till att liberalismens dröm om en totalt fri marknad är en ouppnåelig utopi – och inte alls eftersträvansvärd i någon form. Världskapitalism och totalt fri konkurrens har sina tydliga och stora nackdelar. Dess praktiska konsekvens *massambället* har en förödande inverkan på den civilisationsprocess, de kulturvärden och de naturliga gemenskaper som konservatismen omhuldar. Marknaden ska vara till för människan – inte tvärtom. Och konkurrensen ska framför allt befrämja det som är bättre, vilket inte nödvändigtvis är liktydigt med den som är starkare.

Staten behöver både sätta ramar och reglera

Avslutningsvis, såsom redan har framgått behövs alltså statsmakten genom sina lagar och förordningar för att balansera intressen på marknaden, och för att värna högre och djupare värden mot materialismens och konsumismens ensidighet och ytlighet. Detta inbegriper inte minst att upprätthålla *etiken* – på den fria marknaden står ju etiken i vägen för vinstmaximeringen. Niccolò Machiavellis realistiska maktlogik om att bedrägeri, svek och lögn är att föredra om den som gör det är stark nog att kunna undvika ett bakslag, kommer på den fria marknaden alltid att vara mer framgångsrik än den som låter sig hämmas av betänkligheter kring att motparten kan fara illa av att man själv agerar på ett alltför egoistiskt sätt. Att andra far illa är tvärtom ofta direkt önskvärt på den fria marknaden, där allting kretsar kring marknadsandelar, egen profit och där det som eftersträvas är att växa sig störst.

Den fria marknadens logik och det rationella beteende den frammanar, är någonting väsensskilt från och oförenligt med den moral som är till för att människor ska fungera så väl och värdigt ihop som möjligt. Att det moraliskt riktiga väljs bort därför att det omoraliska är billigare eller mer kostnadseffektivt på kort sikt, är fel. Det ska inte heller vara så att de

moraliskt tvivelaktiga aktörerna vinner över de moraliska för att de förra inte har några hämningar i sin strävan efter vinstmaximering. Eller för den delen att det omoraliska upphöjs till norm på basis av att majoriteten tycker det är kortsiktigt enklare att inte agera moraliskt.

Liksom människor är ofullkomliga och till för att komplettera varandra, är varken kapitalismen eller den fria marknaden perfekta så länge som dess aktörer är just ofullkomliga människor. Och så kommer det alltid att vara. Regleringar är följaktligen bra, ja nödvändigt för att människor ska kunna leva ihop under ordnade och sunda former – och dra den bästa nytta av mänskliga idéer som är till för att omfatta så många som möjligt. Även förbud är bra, eftersom varje samhälle behöver gemensamma normer för att kunna vara civiliserat. Och dessa normer ska vara till för att gynna människorna i samhället, inte för att det ekonomiska systemet ska växa sig så starkt och så allomfattande som möjligt.

5. Wilhelm Röpke

– kulturvärdenas och de små gemenskapernas försvarare

Av: Carl Johan Ljungberg

Där en tysk-schweiziske ekonomen Wilhelm Röpke (1899-1966) möter idag stort intresse på kontinenten men även i USA. Nya böcker utkommer, och ett tyskt Röpke-institut startade härom året. Röpkes idéer om traditionens, det lilla samhällets och familjens betydelse för ekonomin kan inspirera oss då marknaden gungar och tron på den riskerar att vändas i misstro. Hans betydelse för den svenska borgerliga idédebatten har egentligen bara ökat med åren, även om uppmärksamheten inte varit särskilt imponerande. En tillämpning av dessa idéer på Sverige skulle också kunna bidra till den breda sociala och kulturella förnyelse som krävs.

I en global värld utlöser kulturklyftor missförstånd och konflikter. Även inom storföretag och koncerner uppstår friktioner och misstro. Att stora företag och produktionssystem alstrar mer anonymitet och agg än små, lokala företag är känt. Det var en erfarenhet som Wilhelm Röpke, född 1899 utanför Hannover, hade mött redan i sin barndom vid 1900-talets början och som han hela sitt liv vetenskapligt liksom i sina mer populära böcker sökte förstå och fördjupa. Sådan rädsla är inte mindre vanlig i vår tid då en helt ny ekonomi växer fram och själva det nya ofta mer tycks skada människor än hjälpa dem.

Röpke har ibland kallats en ”tredje vägens” ekonom. Men han skiljer sig från dem som nu åsätts denna term, eftersom han aldrig ville kompromissa bort marknadsekonomin t.ex. genom att gå med på pris- och lönestopp eller andra långtgående statsingrepp. Däremot ansåg han att friheten måste regleras av icke-diskriminerande lagar, liksom att den bör ta färg och erfarenhet från ett visst land och region. Röpke sökte framför allt visa hur en hållbar ekonomi nära beror av det stöd som ett samhälles etiska och kulturella värderingar kan ge. Genom att hålla på avtal, visa sin motpart förtroende och erbjuda varor och tjänster av god kvalitet, vidmakthålls den tillit som får ekonomins dagliga transaktioner att flyta utan hinder.

Mot centralism och stora internationella system

I ett samhälle där mångfalden och framväxta små gemenskaper respekteras, får livet rikedom och människor slipper känna rädsla och rastlöshet. I ett centraliserat samhälle liksom i statsförbund med stora befogenheter känner individer och familjer inskränkt rörelsefrihet. I likhet med Alexis de Tocqueville (1805-1859) kritiserade Röpke tendenser till en allsmäktig, ingripande statsmakt.

Som person var Röpke lärd, inlevelsefull och historiskt orienterad. I hans släkt fanns läkare och präster. Röpke såg ekonomin som en del av det vidare mänskliga och kulturella förloppet. Men han insåg också att ekonomisk frihet är långt ifrån självklar. De mentala förutsättningar på vilka friheten vilar har skapats och prövats i en mångfacetterad historisk process. Trots marknadens goda sidor väcker den i vår tid svårförståeliga motreaktioner. Vissa söker i ovist nit stoppa det fria varuutbytet. Röpke fruktade särskilt de läror som liksom socialismen och flera socialdemokratiska program påbjöd statlig centralism och medförde godtyckligt tvång. Han var samtidigt inte bara teoretiker utan också djupt medveten om sin tids politiska hot mot friheten. Förutom att verka för den liberala ekonomin blev han en skarp kritiker såväl av nazismens som kommunismens ekonomiska tvångspolitik. Men även av de demokratiska länder som via löne- och priskontroller sätter människors egna beslut ur spel.

Denna tendens mot fusioner och storskalighet stannade inte vid nationsgränserna. Röpke såg värdet av en stark valuta, pålitliga banker, goda betalssystem och annan finansiell infrastruktur. Men han misstrodde starkt 1900-talets strävan att bygga stora internationella system där de små enheterna upphävdes. Utan att fördöma det europeiska samarbetet i princip trodde han att det för att lyckas måste befästa en redan framväxt enighet med stark kulturell bas, inte skapas som en abstrakt formel och påtvingas oförberedda länder. Också det vidare internationella ekonomiska samarbete som vi idag kallar globalisering måste enligt hans åsikt växa fram i etapper, inte proklamerats mot undrande och oförberedda folkflertals önskan.

Fastän Röpke avvisade socialismen var han inte det vi nu kallar libertarian eller nyliberal. Detta försatte honom i viss konflikt med mer renodlade ekonomliberaler, fast han i mycket delade deras tro på fria avtal och fria marknadsinstitutioner. På 1980-talet sade i ekonomsällskapet Mont Pelerin Society en latinamerikansk ekonom ungefär så här: ”Röpke var som ekonom klart bredare i sina åsikter än Friedrich Hayek och hade också mer av historisk bakgrund och humanistisk appell. Han var för det subsidiära, självstyrande samhälle som han mött under sin uppväxt och under lands-

flykten i Schweiz. Allt han gjorde lydde mottot *unitas in diversitas* (enhet i mångfalden). Som en orubblig motståndare till teknokrati och centralism var han starkt positiv till den av mogna individer burna, självstyrande marknads-ekonomi.”

Röpke var som iakttagare både skarp och nyanserad och utvecklade som tänkare värdefulla distinktioner. Det är lätt att tänka, att alla de personer som nu talar sig varma för den fria marknaden och överöser oss med sina fakta och diagram gärna kunde ha fått lyssna till dessa ord. Om de därtill hade ägt något av Röpkes allmänbildning, sinne för balans och distans till sitt ämne! Vad enkelt det då skulle ha gjorts att föra de fria institutionernas talan även i vårt land.

En konservativ ekonom snarare än liberal

Medan Hayek ägnade viss möda åt att visa varför han inte var konservativ, var Röpke positiv till denna term. Röpke erkände stark påverkan såväl av Edmund Burke (1729-1797) som av Adam Smiths (1723-1790) lära om arbetsdelningen. Röpkes insats var ett i bästa mening värderingsburet författarskap. ”Är jag liberal?” frågar sig Röpke en gång, och svarar: ”Om det är liberalt att bruka den ekonomiska ordningen, inte till planering, tvång och bestraffningar, utan till människors spontana och fria samverkan genom marknaden, prissystemet och konkurrensen, samtidigt som man betraktar egendomen som grundpelaren för denna ordning, då talar jag som liberal när jag avvisar socialismen.” Han skriver också: ”Individuellt ansvar och oberoende i rätt slags jämvikt med gemenskapen, grannsämja, och genuint civilt ansvarstagande – allt detta förutsätter att de samhällen där vi lever inte överskrider mänskliga dimensioner.” Röpke tillägger litet torrt, men helt sanningsenligt: ”Socialismens teknik – det vill säga, ekonomisk planering, nationalisering, egendomens urholkande, och välfärdsstaten från vaggan till graven – har ställt till stor skada i vår tid.” Röpke stod nära såväl den s.k. ”österrikiska skolan” som Freiburg-ekonomerna (”ordoliberalismen”).

Samtidigt ser Röpke nackdelar också hos en viss sorts kapitalism. Drivna utan förståelse för ekonomins inverkan på människornas liv, och i alltför storskalig form, kan även privatägda företag inskränka anställdas fria värdighet, väcka deras agg och t.o.m. driva dem i socialismens armar. Vi talar då (med Röpkes termer) om en ”kolossalekonomi” eller ”termitstat” där man utan riktig företagsekonomisk motivering slår ihop företag till större enheter, så att medarbetare och kunder känner sig anonyma och blir frustrerade. Bland flera dåliga exempel nämner Röpke hur man i Bismarcks

Tyskland av makt- eller vinstintresse slog ihop företag till sådana jätteenheter. Röpke påpekar även hur andra ekonomer tyvärr förbisett nackdelarna med detta. Österrikaren Joseph Schumpeter t.ex. hör till dem som trots sina förtjänster aldrig såg avigsidorna hos en centraliserad industrikapitalism.

I sitt verk *Civitas Humana* inskräper Röpke att vi bör välkomna marknadshushållningen som en väg till frihet, samtidigt som vi ifrågasätter den väg som en viss sorts ekonomisk liberalism tagit. I detta sökande efter en ”tredje väg” (förstådd utan opportunistiska undertoner) ser han vår svenske nationalekonom Eli Heckscher (1879-1952) som en föregångare. I sitt verk om merkantilismen säger Heckscher bl.a.: ”Den äldre metoden (den merkantilistiska, enligt Röpke) skulle ha försökt sätta en damm för omvälvningarna, den nya, segrande (den liberala, enligt Röpke) metoden lämnade dem fritt lopp /.../ Det tredje alternativet, att varken hejda händelseförloppet eller lämna det oreglerat utan i stället kanalisera det – den utvägen blev aldrig försökt /.../ Att den rätta lösningen av en sådan uppgift skulle ha kunnat spara ofantliga mänskliga värden kan det ej vara något tvivel om /.../.”

Förtänksamt säger Röpke: ”Är jag inte säker på att jag inte snarare hör hemma i det konservativa snarare än i det liberala lägret.” Röpke vill med sin kritik av den liberala spontaniteten självfallet inte förneka värdet av en ”utsträckt” eller ”differentierad” ekonomi. Till en icke-arbetsdelad tillverkning och till en äldre tids lokala självhushållning vill han inte återvända. Ändå ser han starka skäl att ifrågasätta oroande tendenser i modern liberal praxis. Bland annat nämner han dennas ”utilitarism, progressivism, sekularism, rationalism, optimism”. Det krävs, enligt Röpke, överhuvudtaget för att en marknadsekonomisk liberal analys skall lyckas, att man först klargör människans ”natur” och ”andliga personlighet”.

Hans vändningar här visar, fast han själv var protestant, inte sällan drag som liknar katolicismen, dess människosyn och sociallära. Människan är i all sin svaghet Guds avbild. Hon behöver även få andra behov än de materiella tillgodosedda. Att få verka i en nära miljö där man får stöd av andra och kan bli ett med sin uppgift är ett av de viktigare. Röpke åberopar här bl.a. den romerske historieskrivaren Tacitus och hans tes om germanernas individualism. Denna gäller det inte minst att tillämpa i ekonomins sammanhang. Röpke känner motsvarande skepsis för de moderna forskare och styresmän som vill ersätta klassiska och kristna insikter om människans natur med kategoriska begrepp som system, organisation, styrning, management, förvaltningsmaskineri, funktionalisering, etc.

Den enskilda människan och staten

För Röpke beror ett lands välfärd ytterst inte på vad industrier och företag skapar. Lika avgörande är hur lagen och dess bakomliggande föreställningar ser ut. Röpke noterar att beslutsfattandet i Västvärlden idag klättrar i stadig riktning uppåt, från individen och familjen till högre och mer anonyma nivåer. Statens makt tycks växa ohejdat, vilket är av ondo. Att en ekonomisk sjukdom som inflationen har både moraliska orsaker och följer betvivlade han aldrig. Särskilt ett exempel angår svenska läsare. Röpke skriver (1960) att Sverige genom en kollektivistisk politik med stor och ingripande statsmakt både har urgröpt sin valuta och tillfogat den fria ekonomin andra skador, medan den växande offentliga tryggheten har undergrävt folks ansvarskänsla och minskat det enskilda sparandet. Synpunkten är knappast överspelad.

Han påminner som kontrast om att det Tyskland som 1945 låg slaget och vanärat på några år förmådde lyfta sig – tack vare en klok ekonomisk politik, ett återställt fritt ägande och fri konkurrens, rättsstatlighet samt politisk federalism. Röpke är i sammanhanget kritisk bl.a. till de intellektuella som ondgör sig över hur en fri ekonomi sägs uppamma människors ”egoistiska” impulser, medan samma personer likafullt söker styra andra genom sina positioner i en statsmakt vars godhet och benägenhet att främja allmän välfärd av dem tas för given.

Röpke företrädde, enligt egen utsago, ”en politisk åskådning vars konservativa inslag är klart skönjbara i vår inriktning på naturrätten, traditionen, *corps intermédiaires*, federalism och andra spärrar mot den moderna massdemokratins flodvåg”. ”Spärrar mot demokratin”? Är då inte Röpke en riktig demokrat? Jovisst, men han bör riktigare kallas en vaksam demokrat, vaksam om det representativa styrelseskickets värde och medveten om människans egoistiska böjelser. Röpke fruktar att ett rent majoritetsstyre utan etiska och kulturella motvikter lätt ger efter för tillfälliga opinioner eller starka massimpulser, snarare än söker de beslut som främjar de små enheternas och personlighetens inre växt.

Denna masspolitik har visserligen rättfärdigats av breda gruppers önskan att höja sin levnadsstandard, liksom av upplevd isolering och övergivenhet i ”kolossalsamhället”, men har tyvärr främjats och påskyndats också av krigen och deras utnyttjande av statsmakten. Det är förödande, hävdar Röpke, så snart staten dogmatiskt börjar utbreda vissa åsikter och en viss livsstil, och dessutom aktivt motverkar mångfald. Ursprunget är tydligt nog, och hans förklaring lär uppröra många nutida radikaler: ”Vi får inte göra oss några illusioner om den ödesdigra väg som leder från den franska revolutionens jakobiner till den moderna totalitarismen.” Här ligger hans tolkning

helt i linje t.ex. med en tänkare som Edmund Burke.

Röpke spekulerar om varför radikala krafter sällan tycks vilja goda metoder som maktdelning och decentralism: ”Det är av detta skäl som jakobinerna alltid med rätt dömer federalismen som den värsta fienden till la république une et indivisible /.../ Massamhället underblåser den jakobinska massdemokratien genom att förlama och förstöra federalismens motverkande krafter.” Här kan han peka på otvetydiga erfarenheter såväl från Stalins Sovjet som Nazityskland.

Den andliga och religiösa krisen

Röpke berör också religionsfrågorna. Han tillstår att han ibland tvekat att uttala sig om den, men fortsätter: ”låt mig säga det här öppet och klart: den yttersta källan till vår civilisations sjuka är den andliga och religiösa kris som har bemäktigat sig oss alla, och som var och en själv måste bekämpa. Över allt annat är människan *homo religiosus*, och ändå har vi de senaste hundra åren gjort ett desperat försök att klara oss utan Gud, och istället för Gud har vi skapat en kult av människan, och av hennes världsliga och t.o.m. ogudaktiga vetenskap och konst, hennes tekniska bragder och hennes Statsmakt”.

Röpke talar om den ”chockartade avkristningen och sekulariseringen av vår kultur”. Den som innebär att den tongivande åsikten i flertalet samhällsfärer i stora delar av 1900-talets Europa är ateistisk. Vi inbillas att tro att det moderna samhället har vissa egenskaper som inte har att göra med hur tidigare generationer gjort sitt val i avgörande vägsval. Det starkaste intrycket i den moderna urbana kulturen ser han i ledan. Röpke nämner här åter Sverige. Offentlig välfärd föder hjälplöshet och tristess. Ledan liknas av den franske katolske författaren Georges Bernanos vid ”ett fint damm som i dag lägger sig över allting, och inte ens sparar landsbygden, och mot vilket människor söker värja sig med sitt upphetsade buller”.

Alla hot består därför inte i en övermäktig stat. En mer ”sociologisk fara” ansåg Röpke ligga i hur relationen mellan två viktiga samhällsgrupper vårdas: ”Om affärsvärlden mister sin kontakt med kulturen och de intellektuella misstroget håller sig på avstånd från de ekonomiska frågorna, blir de båda sfärerna ohjälpligt främlingar för varandra. Vi kan iaktta detta i Amerika där antiintellektualism präglar vida kretsar av affärsidkare och en anti-kapitalism som präglar vida kretsar av intellektuella.” ”Kedjereaktionen mellan affärsvärldens misstro mot intellektuella och dessas hämndgiriga avund behöver brytas från bägge sidor: de intellektuella måste överge ohållbara ideologier och teorier, och ’kapitalisterna’ måste tillägna sig ett tänkesätt

som ger marknaden vad den tillhör men också anden vad den tillkommer”.

Mot en ny medelklassfilosofi

Som motvikt till ekonomins kortsiktiga perspektiv och som bas för en ny medelklassfilosofi anger Röpke egenskaper som ”Självdisciplin, rättvisekänsla, hederlighet, ärlighet, sportslighet, moderation, allmänanda, respekt för mänsklig värdighet, fasta etiska normer”. Han efterlyser som dessa egenskapers särskilda bärare och främjare en ny sorts aristokrati, inte en grundad på privilegier och slutet medlemskap, utan en öppen *nobilitas naturalis* där oräddhet, gott omdöme och vilja till självuppoffring, mögnad och självkänedom, breda vyer, historisk känsla och älskvärdhet ingår. En sådan grupp måste kunna ta ledningen genom att aktivera andra, liksom agera mecenater och främja samverkan och god anda hos alla social- och åldersgrupper, inte minst de yngre. Ett samhälles nivå mäts inte bara efter de timliga förmåner som det medger sina medborgare utan efter vilka tidlösa värden, avspeglade i religiös och filosofisk reflektion, litteratur, drama och konst som det lämnar efter sig.

Förvånande litet hos Röpke ter sig idag egentligen passerat. Hans teser har i många fall snarare bekräftats av vad som skett efter hans död. Att han som en av de få, jämte sovjetiske dissidenten Aleksandr Solzjenitsyn (1918-2008) och vår svenske ekonom Sven Rydenfelt, tidigt förutspådde Sovjetunionens fall, tyder bara det på framsynthet. I all sin lugna älskvärdhet och sin lärda nyansrikedom är Röpke även en av de bästa kritiker som uppträtt av destruktiva moderna tendenser i Väst, och även i vår svenska socialdemokrati. Betydelsen av Röpkes tänkande är inte minst att ha återfört förståelsen av den fria ekonomin och dess kulturella grundvalar till den moraliska nivå där den hade behandlats av 1700-talstänkare som Adam Smith. I dagens osäkra värld skulle mer ambitiösa försök att på nytt förena samhälle och ekonomi, moral och marknad sannolikt kunna dra stor nytta av de insatser som Röpke har gjort.

Lästips:

Av Röpke finns på svenska *Civitas humana* och *Bortom utbud och efterfrågan*. Johan Hakelius har på Timbro utgivit en utmärkt introduktion till hans tänkande med titeln *Förmögen till värdighet*. På engelska finns John Zmiraks *Wilhelm Röpke: Swiss localist, global economist* (ISI Books, 2001). På tyska gav Hans Jörg Hennecke år 2005 ut *Wilhelm Röpke. Ein Leben i der Brandung* (Schäffer Poeschl). Två arbeten i Röpkes anda är sociologen Robert Nisbets *The Quest for Community* (1953) och juristen Udo di Fabio *Die Kultur der Freiheit* (2005).

6. Konservativ och antikapitalist

– ja, det är möjligt!

Av: Rolf K Nilsson

Åsiktsmässigt står nyliberalismen och konservatismen så långt ifrån varandra att jag ställer mig tveksam till att ens kalla nyliberaler för höger. Som själv varande socialkonservativ känns det fel, rent av beklämmande, att vid debatt efter debatt få vara företräd av ”en representant från högern” som sedan visar sig vara nyliberal. Inte minst det i övrigt utmärkta samhällsmagasinet i radions P1 ”Godmorgon världen” är skyldig till begreppsförvirringen när man presenterar sina paneldeltagare. Konservativa paneldeltagare lyser med sin frånvaro, medan nyliberalerna är kraftigt över-representerade. I detta program har nyliberalerna kommit att bli synonyma med höger. Det är dags för oss konservativa att återta ”högerbegreppet” från nyliberalerna.

För några år sedan samlades nyliberaler runt om i världen för att marschera för kapitalismen. Så också i Sverige. Riksdagsledamöter, företrädare från framför allt moderaterna och folkpartiet gick med i den s.k. *March for Capitalism*. Säkert fanns också centerns nyliberaler någonstans i leden. Med lätt bisarra och barnsligt naiva texter på plakat förklarade man sin kärlek till kapitalismen. Givetvis kunde inte ”folkets företrädare” på vänsterkanten låta dessa demonstrationer få fortgå utan att man ingrep och rent fysiskt försökte stoppa dem.

Ett tydligt bevis på den bristande respekt det finns för yttrandefrihet och demonstrationsrätt hos den yttersta vänstern när det inte är den egna uppfattningen som förs fram. Givetvis har kapitalistkramarna rätt att få vandra på våra gator också de – även om stolligheterna som fördes fram kunde tas som parodi, som skämt. Men det var inte skämt. Det var en hyllning till kapitalismen. En hyllning till en marknadsekonomi som gått fel, en marknadsekonomi som brutit med det fundamentala regelsystem man måste erkänna för att systemet ska fungera och inte bli ytterligare ett förtryckarkoncept bland andra.

Det kapitalistiska samhället har slitit sig från civilisationens gemensamma nämnare, från allt som har att göra med människors rätt till fysisk, själslig och andlig livskvalité. Religionen, idealen, de andliga värdena – ja, allt – har

ersatts av ett mål, ett syfte med tillvaron: profiten. Möjligheterna att tjäna pengar där exploateringen av människor ingår som en naturlig och ofrånkomlig del.

Den kloke Wilhelm Röpke

Länge trodde jag att jag var ensam om att förena min grundsyn om en framstegsvänlig konservatism med en antikapitalistisk uppfattning. Men ack så fel jag hade. Problemet är att det idag inte är så lätt att hitta dessa idéer i det svenska bokflödet eller på de svenska tidningarnas debatt- och ledarsidor. Men idéerna finns och har funnits länge – hos kloka personer. Den klokaste jag hittills stött på är den tysk-schweiziske ekonomen Wilhelm Röpke. Jag kan läsa hans texter gång efter annan och bara konstatera hur rätt han har.

Många betraktare ser Röpke som en liberal tänkare och ekonom. Jag håller med Röpke själv som i en av sina böcker konstaterar att han snarare hör hemma inom det konservativa fältet än det liberala. En sanning så god som någon, för mig både tilltalande och fullt logisk.

Det finns flera böcker av Wilhelm Röpke där guldkornen avlöser varandra på sidorna. Jag har valt en bok att plocka några citat ifrån som jag tycker är väldigt förklarande och som tydligt beskriver Röpkes syn. I *Ekonomi för miljoner*, som Röpke skrev 1946, kan vi läsa hur han ser på marknadsekonomin och på kapitalismen. När det gäller marknadsekonomin slår han fast att den är en kombination av frihet och ordning. Visserligen är denna kombination av frihet och ordning, av modell 1946, långt ifrån fullkomlig, men det bästa av de system som finns att välja ibland.

Riktigt glad blir jag när Röpke slår fast ”att samhällslivets genomsyrande av kapitalismen är ett ont som vi måste övervinna, och att de ekonomiska krafternas frigörelse icke bör leda till en förvanskning av livets riktiga värden.”

”Livets riktiga värden”. Vilka är då dessa? Jo, ”folket och samhället, familjen och yrket, privatlivet och en väl nyttjad fritid utgör väsentliga värden, som måste gå före allt annat.”

Wilhelm Röpke är vägledande tydlig. Han lyckas som ekonom att sätta ord på vad som verkligen är av värde i livet och förblindas inte av kurvor, vinstmaximering och vad som vid en första blick kan tyckas vara ekonomiskt sunt förnuft. Han visar med all tydlighet att ekonomiskt sunt förnuft måste kopplas med humanism, andligt välbefinnande och strävan efter livskvalité som inte alltid är detsamma som att sträva efter högsta

möjliga ekonomiska vinst.

Wilhelm Röpke tror inte på libertarianismen. Han tror inte på nyliberalernas frustande övertygelse att med sina kalkyler om mänsklig girighet och att i alla lägen sträva efter största möjliga avkastning för att göra den största möjliga vinsten. Han letar efter något annat som ”leder förbi laissez-faire-politikens och planekonomins båda poler, ett tredje alternativ som löser motsägelserna på ett högre plan”.

1946 när Wilhelm Röpke skrev *Ekonomi för millioner* talade man inte om nyliberaler eller libertarianer. Man talade om ”laissez-faire”. Den extrema varianten av liberalism som också i böckerna beskrivs som Manchester-liberalism.

Ta ansvar för sina liv

Staten har ett ansvar, och staten ska ha ett ansvar, precis som kommuner och landsting/regioner har det. Hur långt detta ansvar sedan ska gå kan alltid diskuteras. Återigen är jag enig med Röpke att det ska vara begränsat. Det får inte gå så långt att det tar ifrån individernas medfödda rättighet att få vara just individer. Det får inte ta ifrån individerna deras frihet att själva forma och ta ansvar för sina liv.

Individen och den individuella självständigheten är ett hot mot alla totalitära idéer och rörelser. Individer som får vara individer, med det ansvar som detta också innebär att respektera och stödja varandra, är garantin för att vi får ett samhälle som slår vakt om respekten för det mänskliga, respekten för vår rätt till livskvalité eller om vi så vill; respekten för de mänskliga rättigheterna.

De största riskerna, de största hoten mot den enskilde individens rättigheter och värde är kollektiviseringen, det är centraliseringen och det är den ohämmade stordriften. Eller för att återvända till Wilhelm Röpkes ord: ”Det gäller att med alla medel frigöra samhället från de stora talens rusgifter, från storhetsvansinne och centraliseringsmani, från överorganisation och missriktad standardisering, från ’Bigger-and-better’-idealet i dess överdrifter, för att återgå till det naturliga och mänskliga, det spontana och brokigt mångskiftande. Det gäller att göra slut på en epok, då mänskligheten glömt bort människan själv”.

Det är befriande att läsa Röpkes böcker. Så mycket friskt tänkande där allt i princip är underordnat den mänskliga värdigheten, människans rätt till att få vara lycklig, att bli respekterad och värderad som människa och inte som en produktionsfaktor eller industriell enhet.

För många kan vissa av Röpkes tankar och idéer synas gammalmodiga och otidsenliga. Till exempel när han skriver om proletariseringen av människorna som en av de negativa konsekvenserna av industrisamhället: ”Men att övervinna proletariatet inom vårt eget system kräver en politik som gynnar den mindre egendomen och bondeståndet, decentraliserar stadsbildningen, återupprättar arbetets heder och yrkestanken, människans möjligheter att slå rot i tillvaron.” En politik som gynnar bondeståndet? Är det något vi kan ta med oss in i vårt moderna samhälle? Är det inte totalt förlegat?

Historiskt sett var det bara några ögonblick sedan Röpke formulerade dessa tankar. Vilka är vi att säga att det som tänktes och definitivt var en sanning för ett ögonblick sedan inte är det nu?

Samtidigt som jag tror på frihandel och att frihandeln är till gagn för de flesta tror jag det är ett allvarligt fel att rationalisera bort jordbruket, lantbruket – den näring som bokstavligen föder oss. Vem vet hur vår värld, ja bara vår närmaste del av världen ser ut i morgon? Än mindre vet vi hur den ser ut i övermorgon. Vi måste vara beredda att åtminstone ha resurser tillräckliga att föda vår egen befolkning om vi av något skäl stängs ute från den internationella marknaden.

Marknader är inga naturlagar som för evigt består. Romarriket skulle bestå för evigt precis som Hitlers Tredje Rike och Sovjetunionen. Men så blev det inte. Så är det inte. Allting är föränderligt. Så också handelns avtal, allianser och överenskommelser. Att bibehålla en livsmedelsproduktion som kan föda vårt lands befolkning är en angelägenhet som rör vår nationella säkerhet, vår direkta överlevnad. Det är en förmåga som inga avtal bör få oss att avstå ifrån.

Hökmarks ”En ny giv för Sverige”

I slutet av 1970-talet och början av 1980-talet började de libertarianska idéerna slå rot i Sverige. En av pionjärerna att rekommendera oss att tänka marknadsekoniskt på alla områden och inte bara på de ekonomiska, var dåvarande ordföranden i Moderata Ungdomsförbundet Gunnar Hökmark. Förvisso en skånsk landsman till mig med många goda sidor, inte minst när det gäller försvarspolitiken där han har bidragit med att försöka få en tillnyktring till stånd när det gäller hur man från svensk sida ser på försvaret och dess uppgifter i en allt annat än lugn och stabil värld. Men det förändrar inte att det var han som med sin bok *En ny giv för Sverige* öppnade korgen och hällde ut ett koncentrat av de nyliberala idéerna i svensk politik. Först

drabbades Moderata Ungdomsförbundet, sedan kastade sig Fria Moderata Studentförbundet hungrigt över tankegodset och sedan var det svårt att kontrollera vilka vägar det tog och vilka effekterna blev.

Med Gunnar Hökmarks *En ny giv för Sverige* och fransmannen Henri Lepages *Imorgon kapitalism* fick vi en ny idébank i Sverige, ett nytt idéspår. Vi fick idéer som löpte amok, idéer som likt kommunismen förförde de unga och fick människor att förakta värden och värderingar som andra sätter högt. Kultur, andlighet, social solidaritet, religionen och vårt gemensamma ansvar för de svaga i samhället föraktades, förlöjligades och skulle försvinna i den nya världen där det marknadsekonomiska tänkandet skulle ersätta allt; lagar, regler, värderingar och det gemensamma ansvaret. Det var vinsten som skulle styra vad som hade något värde, vad som skulle ha något värde. Extrem kapitalism gick hand i hand med kraven på ett totalt frisläppande av droger, äktenskapets död och debattinläggen om polygamins fördelar. Endast det människor var beredda att betala för var värt någonting. Det skulle bli en naturlig utrensning. Är det värt någonting betalar man för det. Då får det finnas kvar. Är man inte beredd att betala så försvinner det. Ut med det gamla och in med det nya. Länge leve den sköna nya världen! Någonstans i de yttre sfärerna kunde vänsterextremisterna skaka hand med anarkokapitalisternas ideologiska missionärer, röka en joint och tycka att den gamla världen var för djävlig.

Ett konservativt uppvaknande

Även om vi idag tycks uppleva ett konservativt uppvaknande, ett allt tydligare avståndstagande från nyliberalismens inhumana recept på samhälls-omdaning, så har vi i de beslutande församlingarna fått in de nyliberaler som formats under 1980- och 90-talen. Nyliberaler som är ideologiskt skolade och med samma fanatism som den yttersta vänstern. De inser inte att de kan ha fel och för att nå målet är de beredda att offra vad och vem som står i vägen. Här har vi som konservativa ett ansvar att i första hand försöka få in dem på andra tankar. Och om det inte går, göra vad vi kan för att få bort dem från politiken. Den nyliberala högern är en falsk höger.

”Jag är antikapitalist”, förklarade jag under en kaffepaus på nionde våningen i Gamla riksdagshuset. En av de politiska sekreterarna som anser sig själv stå klart till höger blev upprörd, nästan på gränsen till förtvivlad. ”Hur kan du som är moderat vara emot kapitalismen? Det är ju fruktansvärt!” Jag förklarade att jag var motståndare till kapitalismen, men en ivrig anhängare av marknadsekonomin. ”Det är ju samma sak”, förklarade den

upprörde och tittade ganska medlidsamt på mig. Det är här vi har en av de stora missuppfattningarna inom den borgerliga politiken. Alltför många är av uppfattningen att kapitalism och marknadsekonomi är samma sak. Det är en företeelse man är positiv till – i alla lägen. Och det är just därför det blir så fel.

Marknadsekonomier fanns förstås redan innan kapitalismen. Kapitalism är, för att återvända till Wilhelm Röpke, marknadsekonomi när den har sparat ur. När jakten på vinst har ersatt alla andra värden, världsliga och andliga. Lyckan räknas i pengar, eller kanske ännu värre i själva jakten på pengar. Här har kapitalisten och anhängarna av densamma en likhet med de hetaste revolutionärerna. Målet i sig är flexibelt, det är kampen, den permanenta revolutionen, som är den högsta existensen, den främsta anledningen till att vi existerar som människor.

För mig är kapitalism lika med jakten på pengar, hänsynslöst utnyttjande av den mänskliga arbetskraften, av natur och naturtillgångar. För mig är kapitalism att få människor att arbeta så mycket de bara kan för så lite pengar som möjligt. För mig är kapitalism ett konstant läge där det finns avsevärt färre jobb att erbjuda än det finns människor. Ett system som på alla sätt gynnar den hänsynslöse arbetsgivaren att hålla nere lönerna, köra slut på personalen medveten om att det står andra i kö, beredda att ta de jobb som finns för den lön som erbjuds.

Kapitalismen – ett utsugarsystem

Kapitalism är ett utsugarsystem och ett hot mot den civiliserade världen, ett system som står i direkt motsats till den socialt ansvarstagande marknadsekonomin. Konkurrensen inom marknadsekonomin är en grund för systemet. En konkurrens mellan producenter som erbjuder marknaden varor och tjänster där kvalitet, pris och möjligheten att välja är de vapen man slåss med.

Precis som det ska vara möjligt för arbetsgivaren att leta upp lämplig personal för den verksamhet som han eller hon bedriver ska det vara möjligt för den enskilde yrkesmannen/kvinnan att söka sig till en arbetsplats, en arbetsgivare och arbetsförhållanden som han/hon tycker passar bäst.

Visst finns det grader av kapitalism, det ska erkännas. Men när man en gång trätt över gränsen och lämnat bakom sig de regler, överenskommelser och ramar som det innebär att verka i ett marknadsekonomiskt system då har man också öppnat för ett okontrollerat skeende, omöjligt att tygla.

Hur bra system vi än bygger upp, vilka försäkringar som vi än kan

erbjuda och låta utnyttjas, så finns det alltid en risk att människor hamnar utanför eller emellan de sociala skyddsnetten. Då måste det alltid finnas ett nät till, det yttersta skydds nätet som staten eller kommunen står för. Ingen människa ska behöva leva i ett civiliserat samhälle utan tak över huvudet, utan mat eller sjukvård. Det är en mänsklig rättighet som alla samhällen som vill kalla sig civiliserade ska erbjuda sina medborgare.

Men ansvaret slutar inte här. Har dessa människor som av olika skäl hamnat utanför i en situation där de inte kan ta vara på sig själva eller sina närmaste, måste staten/ kommunen träda in. Barn till föräldrar som inte uppfyller, eller har möjlighet att uppfylla, de krav som är berättigade att ställa på en vuxen medborgare, ska inte drabbas. Också dessa måste garanteras en trygg och säker uppväxt med rätt och möjlighet till både grundläggande och högre utbildning. Samma villkor måste gälla för gamla och för sjuka. Saknar man möjligheten att med egna resurser klara sin ålderdom eller sin sjukdomstid så måste staten/kommunen finnas där som en garant för ett värdigt liv.

Jag ser gärna ett samhälle där familj, släkt och vänner finns med och gör livet lättare för den som inte kan klara sig själv. Men staten/kommunen måste finnas med som en garant. Som gamla eller sjuka ska vi inte vara utlämnade till andras verkliga eller påklustrade goda vilja och möjlighet att ta hand om oss.

Marknadsekonomi med socialt ansvar är det enda ekonomiska system som kan ge oss materiell trygghet, demokratiskt inflytande, medborgerliga rättigheter, individuell frihet och rätten till ett andligt och religiöst liv. Kapitalismen hotar allt det goda som marknadsekonomi står för.

Vikten av personligt ägande

Med detta sagt vill jag också understryka att jag tror på det personliga ägandet. Jag tror på fria och självständiga företag med olika ägandeformer. Och jag är av den absoluta uppfattningen att *småföretagandet* är det företagande vi kan lita mest på och sätta vårt hopp till när det gäller att föra det civila samhället vidare.

Det finns alltför många exempel där filialer eller dotterbolag till stora företag, såväl svenska som internationella, väljer att lägga ner verksamheten när vinstmålen inte uppnås. Ofta orealistiskt höga vinstmål. Men uthålligheten, tålmodet, har försvunnit i takt med girigheten. Nu gäller det att redovisa vinst konstant. Ett ständigt flöde av pengar till ägarnas konton, annars har företaget inget existensberättigande.

Att ett företag med huvudkontor på flera hundra mils avstånd från sina fabriker, och med ägare spridda kanske över hela världen, inte har samma känsla för bygden och människorna som arbetar på fabriken på samma sätt som en ägare på plats skulle ha – det är en självklarhet. I detta fall har jag inget emot att till och med kallas reaktionär. Men jag vill ha tillbaka den gamla tidens företagare. Den företagare som drivs av en idé, av en vision och gör allt vad han eller hon kan för att företaget ska kunna ha en verksamhet också nästa år. Företagaren som känner ansvar inte bara för sitt företag som en vinstmaskin utan också för den personal som arbetar där, den tradition och det kunnande som finns i företaget.

Om det inte går lika bra som tidigare, om försäljningen går ner är det kanske dags för att modifiera eller modernisera produkten. I värsta fall kan det vara så att efterfrågan inte längre finns. Vad gör då företagaren, ägaren som bor på orten, som arbetar på företaget, som är etablerad i det lokala samhället? Jo: letar efter en ny produkt. En ny produktion som kan tas upp för att företaget ska kunna drivas vidare, så att de anställda kan behålla sina jobb, att de och deras familjer kan fortsätta att bo och leva i sina hem.

Vad som driver och genom åren har drivit många småföretagare är självständigheten, nöjet att göra något som är bra för sig själv och för andra. Detta utmynnar i att människor har arbete, kan tjäna sitt uppehälle och leva sina liv. Företagarens vinst kan räkans inte bara i pengar, inte bara i den vinst verksamheten redovisar varje kvartal. Vinsten med att driva företaget är också – och det är av stort värde – att ha förmånen att arbeta med något som man tycker om och känner har betydelse.

En fabrik med ägare och ledning långt borta blir en produktionsenhet. Det är inte ett hus med människor av kött och blod. Ägandet blir opersonligt och förvandlas från en ansvars-kännande samhörighetskänsla med såväl produktion som de anställda, till ett förhållande med siffror och statistik på en dataskärm. Det är en kolumn i datorn – en utgiftspost – som försvinner, när man väl beslutat att ta den enkla vägen och lägga ner, att flytta verksamheten. Men för människorna på platsen är det att förlora sitt jobb, att kanske tvingas flytta från hem och vänner. Att bryta upp när man inte alls har planerat det. Ibland måste förstås ett företag rationalisera, och ibland är den enda utvägen att lägga ner. Men väldigt ofta finns det andra vägar att gå än nedläggning, andra möjligheter att ta till för att verksamheten ska kunna drivas vidare.

En annan negativ effekt är att ansvarskänslan för människorna som arbetar på företaget, det känslomässiga engagemanget, försvinner när personalen förvandlas till anställningsnummer och statistik. Därför föredrar

jag under alla omständigheter en mängd småföretag med engagerade ägare hellre än storföretag där ägarna inte har något personligt ansvar för mer än den egna plånboken.

Det multinationella som problem

Avslutningsvis vill jag också säga några ord om de största storföretagen. Man kan i och för sig inte dra alla storföretag över en och samma kam. Det finns storföretag som tar större ansvar, som drivs av en vision mer än den kortsiktiga vinsten. Och det finns småföretag som inte alls lever upp till den idealiserade bild jag ser hos den stora majoriteten av dem. Men ju större företagen blir och ju större makt de får genom pengar, ägande och marknadsandelar, desto större försiktighet måste stater och kommuner se på dem med. Det måste finnas regler och övervakningssystem som förhindrar företagen från att få alltför stor makt som ligger utanför deras kompetens.

Multinationella företag blir alltmer som stater. Tillräckligt stora företag har mer pengar, mer makt och större budgetar än vad många länder har. Multinationella företag får ett inflytande över andra områden än vad som är deras verksamhetsområde. Det är demokratiskt farligt och mänskligt oförsvarbart.

Vi har i många filmer och böcker med framtidsmotiv kunnat se och läsa om hur företag tagit över och delat upp världen emellan sig. Finns stater och länder kvar utgör de mer administrativa enheter underordnade företagens planer och strategier. Vi är inte där än. Men det finns exempel i världen där storföretag med sina maktmedel tagit över och styr mindre nationer, där kapitalismen fritt får råda utan de regler och utan den moral som reglerar marknadsekonomin.

Nej, jag är fortfarande övertygad antikapitalist.

7. Kapitalism av konservativ art

Av: David Högberg

Det är intressant att se hur två personer som utgår från samma grund, och med referens till samma tanketradition, kan se saker på så olika sätt. Jag delar med Rolf K Nilsson (se föregående kapitel) ett intresse av de tankar som Wilhelm Röpke så framträdande gjorde sig till tolk för, samt uppfattningen att ett av de största långsiktiga hoten mot det goda samhället är liberalernas vilja att med socialisternas goda minne se allt i ekonomiska termer. Jag håller dock inte med om slutsatsen och tänkte istället presentera mina tankegångar kring ämnet.

Kapitalism och marknadsekonomi hör ihop

Jag ska börja med att säga att även jag ser en skillnad mellan begreppen marknadsekonomi och kapitalism, men att jag inte anser att man bör ställa dem i motsats till varandra, eller anamma det ena och förkasta det andra. Jag anser inte att den verklighet som de två begreppen beskriver kan separeras från varandra eftersom de i hög grad är två sidor av samma mynt. Jag vill dock säga att jag delar mycket av Rolf K Nilssons ståndpunkter, men tolkar dem klart annorlunda. Jag anser också det vara relevant att markera mot liberalernas anspråk på att vara höger. I den skala som vänster-höger klassiskt sett beskriver, har liberalerna historiskt sett samsats med socialisterna på vänsterkanten. Det var inte för inte som liberalerna i Sveriges Riksdag kallades för borgerlig vänster i demokratins tidigare år i detta land. Fortfarande går också Norges och Danmarks liberala partier under namnet Venstre.

Jag kallar mig för anhängare såväl av marknadsekonomi som av kapitalism. Detta eftersom jag ser att det finns, och hela tiden har funnits, en tradition av konservativt värdebaserad, kapitalism. När man inom den tyska kristdemokratin eller från Vita huset i USA talar om “social marknadsekonomi”, så anser jag att ett kanske mer egentligt begrepp vore “social kapitalism”.

I min begreppsvärld är marknadsekonomi det ramverk som omfattar privat ägande, ekonomisk frihet för personer och företag samt att det är konsumenterna själva som får besluta över sin konsumtion. Kapitalism å andra sidan är de principer som vägleder dagens marknadsekonomi – men även den tankeströmning som försvarar och stödjer dessa principer. Kapitalismens principer handlar om att företagen som främsta prioritet bör sätta den ekonomiska vinsten, och att priser (inkl. löner) bestäms genom ekonomiska marknadsprinciper. Men även att kapitalinsats innebär ägande, i motsats till den kooperativa eller korporativa principen om att arbete innebär ägande. Jag kan i och för sig utifrån detta se hur man som konservativ kan bli negativt inställd till kapitalismen, men anser att det är fel slutsats att dra.

Marknadsekonomi, eller snarare marknadslutande blandekonomi, har i olika mån varit fallet vid många tidpunkter genom historien utan att det enorma välbefindandet som skett de senaste ca 150 åren har ägt rum. Detta skedde först när även kapitalismen lades till i mixen, och jag anser därför att vi har ett moraliskt ansvar att eftersträva en mänsklig och konservativ kapitalism. Detta eftersom materiellt välbefindande är ett eftersträvningsvärt mål för en konservativ, även om det inte är det enda eller ens det viktigaste.

En fungerande och mänsklig kapitalism

Det som jag ser som den springande punkten för en fungerande och mänsklig kapitalism är främst att ekonomisk vinst inte är den enda drivande kraften i (även det professionella) samspelet människor emellan. Det finns inget i kapitalismens natur som hindrar andra värden att hållas för viktiga, och mycket i människans natur som gör det nödvändigt att så är fallet. Jag håller däremot med om att det i den liberalt formulerade kapitalismen är svårt att se detta.

I den liberala diskursen har kapitalism en tendens att bli väldigt tekniskt formulerad och oftast förstås medel och mål primärt med pengar och kapital som måttstock. Att uppfatta detta perspektiv såsom det enda anser jag vara felaktigt. Ett kapitalistiskt system där allt värderas efter hur mycket pengar det kan dra in, och där ekonomiska resurser förstås som den enda grundläggande måttstocken, kommer i längden att bli ett omänskligt system och kommer att skapa ett omänskligt samhälle. Människan har fysiska behov, men även själsliga och andliga, och som konservativ vill man ta hänsyn till alla de sidorna av människan. Likaså kommer det att bli ett omänskligt

samhälle om man låter självintresse och egen vinning bli målet för all mänsklig verksamhet.

Det finns dock inget som förhindrar att man lyfter upp andra värden, och premierar andra måttstockar än endast de rent ekonomiska. Samhället måste, med benäget bidrag även från politiskt håll, understödja sociala normer och en känsla av plikt och ansvar hos människor i stort. När det ses som en självklarhet för en företagsledare att verksamheten är en del av ett socialt samspel, och när det är självklart att plikten inte tillåter försäljande av undermåliga, farliga eller miljöfarliga produkter, oavsett vad lagen säger i frågan, då börjar vi närma oss en sund och fungerande kapitalism. Dessa principer är samtidigt i mycket en förutsättning för att den ekonomiska aspekten av kapitalism i längden ska fungera optimalt, eftersom det skapar en känsla av tillit och föder samarbete.

För en konservativ är det självklart att en verksamhet som bidrar till själens tillväxt, för att tala med kristdemokratiske statssekreteraren Jakob Forssmed, är högproduktiv även om resultatet skulle kunna skapas hundra gånger bättre och snabbare industriellt. Men det finns inget som hindrar båda perspektiven att få vara gällande inom det kapitalistiska systemet. Den tanketradition som såväl Wilhelm Röpke som Jacques Maritain (1882-1973) arbetar i tar det för självklart att varje person i samspelet med medmänniskor måste sträva efter att även hjälpa dem att kunna utveckla sin person till fullo, inte bara att det ekonomiska resultatet av mötet ska bli optimalt.

Röpkes svar på Ludwig von Mises kritik av koloniträdgårdar som ett dåligt sätt att producera mat, att de ju var ett väldigt effektivt sätt att producera mänsklig glädje, är talande för dennes grundsyn. Även om också Röpke väljer att använda sig av formuleringar om hur denna syn skulle vara antikapitalistisk (för det gör han), så anser jag den istället vara ett uttryck för just en konservativ kapitalism. En kapitalism där man inte pressar på för ekonomi som den enda måttstocken på vad som är av värde, och där det är en självklarhet att alla människor har ett moraliskt ansvar för sina medmänniskor, oavsett om de driver företag eller inte. Det handlar helt enkelt om att ”odla en annan preferensstruktur”, för att tala i nationalekonomiska termer.

Att en helt oreglerad marknad inte är eftersträvansvärt, är en uppfattning jag tror att jag och Rolf K Nilsson delar med alla konservativa. Den stora skillnaden här mot en klassiskt liberal som accepterar nödvändiga regleringar för att förbättra marknadens funktionssätt, är att det för de allra flesta konservativa av idag även är självklart med vissa regleringar som syftar just

till att uppmuntra ett moraliskt riktigt beteende även när man agerar som marknadsaktör. Vilka dessa är, och hur mycket reglering som är acceptabelt, är dock ett område som kan – och bör – diskuteras. Gemensamt har vi nog alla att vi anser att socialisterna är ute på helt galen lina när de försöker reducera marknadsekonomin i detta läge.

Materiellt välstånd viktigt, men inte det viktigaste

Vi kan nog även vara överens om att det materiella inte får tillåtas vara alltings mål, och att det faktiskt finns viktigare ting i livet än det materiella. Materiellt välstånd gör dock mycket (men verkligen inte allt) av det andra eftersträvansvärda lättare att nå. Här bör vi som har en konservativ åskådning, oavsett om vi stödjer kapitalism eller ej, bilda gemensam front mot den materialistiska hegemoni som idag råder i samhällsdebatten. Vi bör ta strid mot såväl socialister som liberaler för uppfattningen att det materiella endast är en aspekt av livet och verkligheten.

Den stora skillnaden, slutligen, ska alltså i min uppfattning sättas mellan självcenterad, rent materialistisk kapitalism, och moraliskt baserad kapitalism. Inte mellan kapitalism och anti-kapitalism. Det är inte kapitalismen vi ska bekämpa utan den värderingsgrund som bidrar till en egocentrerad kapitalism.

8. För ekonomisk liberalism av konservativa skäl

Av: Daniel Bergström

Som inledningskapitlet till denna bok har antytt sker konservativa ansatser att kritisera kapitalismen inte sällan i anknytning till eller inom ramen för en konservativ kritik av liberalismen. Detta är inte alldeles konstigt, då kapitalism kan betraktas som det ekonomiska uttrycket för den liberala ideologin. Det är med andra ord inte helt fel att beskriva kapitalism som liberal ekonomi. Eftersom kapitalism och liberalism är så pass intimt förknippade kommer en ansats att belysa konservatismens förhållande till kapitalismen med nödvändighet också att röra förhållandet mellan konservatism och liberalism. Jag kommer i detta kapitel att använda den begreppsliga och idémässiga närheten mellan kapitalism och liberalism som min utgångspunkt, och söka ge några perspektiv på ämnet ”kapitalism och konservatism” genom att belysa hur en konservativ grundåskådning kan förenas med ekonomisk liberalism, eller för all del tvärtom; hur en liberal grundsyn kan utmytna i konservativa ställningstaganden. Ambitionen är att försöka ge ett kanske något annorlunda perspektiv på förhållandet mellan konservatismen och liberalismen än vad som hittills har givits i denna bok, utan att för den delen fjärma mig från konservatismens kärnvärden.

Att liberalismen och socialismen allt mer under efterkrigstiden har kommit att bli den politiska kartans enda poler är i och för sig inte bra. Medan socialismen alltid är den naturliga representanten för vänstern har liberalismen, kanske i brist på etablerade och välformulerade företrädare för konservatismen, kommit att överta konservatismens naturliga roll som representant för högern. Resultatet har naturligtvis varit att konservatismen har funnit sig alltmer utträngd från debatten. Med tanke på detta är det en positiv utveckling att liberaler och konservativa nu även debatterar mot varandra, vilket kan börja nyansera bilden av borgerligheten och borgerliga idéer. Jag tycker trots detta att man bör vara försiktig med att alltför starkt ställa liberalismen och konservatismen i ett motsatsförhållande till varandra. De liberala och konservativa idétraditionerna har många och stora gemensamma nämnare. Jag vill till och med mena, trots att jag är medveten om att det finns de som inte är beredda att ge mig medhåll på den här punkten, att liberalismen och konservatismen trots sina delvis annorlunda uttryck har en

väsentligen gemensam grundsyn.

En lämplig ingång till ämnet kan vara konstaterandet att ekonomiskt liberala reformer under 1900-talet påfallande ofta genomdrevs av i både ord och handling konservativa politiker. De kanske bästa exemplen på övertygat konservativa politiker som har fört en utpräglad liberal ekonomisk politik, utan att dagtunga med sin konservativa övertygelse, är Storbritanniens Margaret Thatcher och USA:s Ronald Reagan. I Sverige lanserades nyliberalismen under 80-talet inte av Folkpartiet – utan av Moderata Samlingspartiet under Gösta Bohman, inte heller han någon långhårig revolutionär utan en traditionell högerman. Faktum är att till namnet liberala partier och politiker nästan aldrig har legat bakom 1900-talets stora liberaliseringar. I den borgerliga fyrtioårsregeringen i början på 90-talet var exempelvis Folkpartiet under Bengt Westerberg ofta den statssocialistiska bromsklossen.

Liberal politik av konservativa skäl

För att förklara varför det så ofta har varit konservativa politiker som stått för en ekonomisk liberal politik, och för att närmare belysa konservatismens och liberalismens beröringspunkter kan man lyfta fram tre perspektiv. För det första kan man mena att klassiskt liberal politik med en liten stat, låg skatt och en restriktiv offentlig välfärdspolitik i själva verket är konservativ politik. Alltsedan Edmund Burke har en konservativ grundtanke varit den naturliga ojämlikheten mellan människor. Människor har ett okränkbart människovärde i kraft av att de är människor, men ingen människa är lik, eller likställd, med en annan. Konservatismen anser att utjämning av dessa naturliga skillnader är av ondo, eftersom det stör den naturliga ordningen och förstör samhällets organiska struktur. Inte bara erkänner man dessutom en naturlig ojämlikhet mellan människor, utan man betraktar den som varandes av godo. En aktiv statlig utjämningspolitik skulle därför enligt detta tankesätt gå på tvärs emot konservativa värderingar, och en libertariansk ekonomisk politik som tillåter inkomstskillnader som ett resultat av kapitalismens fria konkurrens skulle vara detsamma som konservativ ekonomisk politik. Detta är en tanke som har varit och är mycket framträdande i amerikansk konservatism. Den kanske främsta representanten för denna tanke var Barry Goldwater, som även kraftigt influerade Ronald Reagan.

För det andra kan man peka på att liberal politik främjar det konservativa samhället och konservativa dygder. En liten stat med låga skatter och stora

incitament till ansvarstagande och arbete leder till självförsörjande och självständiga individer, vilket i sin tur leder till ett stärkt civilsamhälle. När staten och dess skyddsnät drar sig tillbaka breder de naturliga, ursprungliga gemenskaperna som familjen och religionen ut sig. Snarare än, som vissa konservativa debattörer menar, ekonomiska avregleringar och kapitalism försvagar och bryter sönder det traditionella samhället menar jag därför att kapitalism och avreglering i normalfallet stärker de konservativa dygderna. Det var framförallt Margaret Thatcher som genom sin blå revolution 1979 förankrade dessa tankegångar i den europeiska högern. Det Thatcher genomförde som gjorde henne så stor, var att hon lyckades förena liberalism och konservatism på ett sätt som ingen hade gjort tidigare, och även tydligt förmedla styrkan och konsekvensen i hennes idéer. Hon kommunicerade helt enkelt på ett övertygande sätt sambandet mellan ekonomisk liberalism och ett starkt civilsamhälle.

För det tredje kan man mena att en ekonomiskt liberal politik, i form av marknadsekonomi och kapitalism, faktiskt är en integral del av det konservativa idéarvet, om man med konservatism menar en strävan att framåtskrida förnuftigt och bevara vad som har visat sig bra, eller kanske mer snävt definierat en strävan att bevara västerlandets värderingar. Liberalism, marknadsekonomi och i förlängningen också kapitalism är en produkt av 1600-talets naturrettfilosofi och 1700-talets Upplysning. Vad de konservativa för 200 år sedan hade att invända mot de ofta radikala och blodiga avarter som Upplysningen fick, främst den franska revolutionen, är en sak. Men att Upplysningsidealen på 200 år har kommit att bli en central del av vad vi kan kalla västerländska värderingar, och därmed även det konservativa idéarvet, borde stå utom allt tvivel. Ingen kan heller mena annat än att marknadsekonomi och den ekonomiska liberalismen har bevisat sitt värde för vårt samhälle. Ekonomisk liberalism borde i kraft av detta värnas av en framstegsvänlig, västerländsk konservatism.

Konservativ politik av liberala skäl

Det går dessutom att vända på steken och peka på hur en konservativ politik och konservativa ideal främjar ett liberalt samhälle. Precis som det, som vi har sett ovan, är möjligt att vilja driva liberal politik utifrån en konservativ övertygelse är det också möjligt att vilja driva en konservativ politik utifrån en liberal övertygelse. Bland andra chefen för Timbros mediainstitut Roland Poirier Martinsson har framhållit detta. Man kan börja med att ställa sig frågan vilka värderingar, vilka institutioner och vilka ideal som krävs för att

överbudtaget realisera det liberala samhället med låga skatter, liten stat, liten offentlig välfärd och ett fritt näringsliv?

Svaret på frågan blir i mångt och mycket en spegelbild av konstaterandet att en liten stat föder konservativa ideal och institutioner. På samma sätt orsakar en stor stat, ekonomisk reglering och expansiv offentlig välfärd att det traditionella samhället upplöses och slås sönder. Det här är en utveckling som vi tydligt kan iaktta i Sverige under efterkrigstiden, som har varit ömsom medveten och ömsom omedveten och som har skett i eskalerande omfattning från 60-talet och framåt. Kontentan av detta är att ett statsindividualistiskt, värdenihilistiskt och hedonistiskt samhälle, där de vägledande idealen är ovillkorlig frihet från ansvar och omedelbar behovstillfredsställelse, kräver en omfattande stat. Resultatet kommer annars att bli katastrofalt. Vill man åstadkomma ett så fritt samhälle som möjligt, där medborgarna inte är statens slavar utan statens herrar, och den enskilde tillåts största möjliga frihet inom det ordnade samhällets ram, så krävs det därför vissa saker. Framförallt fordrar ett sådant samhälle en stark gemensam värdegrund. I klartext innebär det att staten måste ta på sig som sin uppgift att vara tydligt normerande i syfte att motverka nihilism och relativism. Det krävs vidare att staten främjar positiva, samhällsbevarande värderingar och de naturliga gemenskaperna, t.ex. kärnfamiljen.

Den gemensamma grunden

Man kan således konstatera att liberalismen och konservatismen är i stånd att korsbefrukta varandra på ett för båda parter mycket gynnsamt sätt. Resultatet blir en skön helhet som under andra halvan av 1900-talet alltmer har framstått som högerns sigill, och som kan kallas för ”borgerliga värderingar”. Att liberalism och konservatism inte skulle gå att förena utan stora logiska luckor är en myt. Liberalkonservatismen är långt ifrån den oheliga allians eller tulipanaros som den ofta utmålas som, utan erbjuder en konsekvent och förnuftig syn på samhället och människan. Just denna konsekvens är liberalkonservatismens stora styrka.

Liberalismen och konservatismen har en bred gemensam bas och bygger på ett antal fasta, gemensamma övertygelser. Det är dessutom en värdegrund som sätter de båda ideologierna i skarp kontrast till socialismens världssyn. Liberalismen och konservatismen har till att börja med båda sin grund i den klassiska västerländska naturrätten, som i sin tur delvis har sin grund i kristendomen. De båda ideologierna delar därmed tron på att det finns en objektiv sanning, och därmed eviga värden, det vill säga motsatsen

till relativism eller nihilism. Man har vidare en tro på att människan, sina brister till trots, har en fri vilja, och att med en fri vilja följer naturligtvis också ansvar för våra handlingar. Av detta följer att frihet och ansvar är oskiljaktiga ting, samt att personligt ansvar inte bara är någonting nödvändigt utan också någonting positivt. Ur övertygelsen att den enskilde genom sin fria vilja och det personliga ansvaret för sina handlingar är fri, följer att kollektivet inte utan vidare kan våldföra sig på den enskilde. Den enskilde har rättigheter att åberopa genom födslorätt även mot majoritetsviljan, av vilket följer att både liberalismen och konservatismen värderar negativa rättigheter högre än positiva dito.

Allt detta har liberalismen och konservatismen gemensamt, och allt detta skiljer både liberalismen och konservatismen. Skillnaden dem emellan kan nog uttryckas som så, att liberalismen drar dessa övertygelser till sin spets och gör dem till en utopi, medan konservatismen har en mera pragmatisk grundsyn och till sin natur är antiutopisk. Konservatismen erkänner, med den naturrättsliga värdegrunden i behåll, att människan är ofullkomlig medan individen för liberalismen är fullkomlig som hon är.

Konservatismen, liberalismen och samhällsvisionen

Liberalismen är liksom socialismen en utopisk ideologi. Den utgår från en önskebild och från abstrakta ideal som dras till sin spets. På vägen lägger sig dock verkligheten i vägen. Människan är väsensskild från djuren, men är trots detta inte enbart rationell och inte enbart god. Ett konservativt särdrag är att man erkänner denna människans dubbla natur. Av detta drar man sedan slutsatser, men man vidhåller likväl till skillnad från socialismen, övertygelsen att personlig frihet är någonting positivt. Skillnaden är den att när nyliberalismen vill skapa det totalt fria samhället så utgår den från en utopi som aldrig kommer att överensstämma med verkligheten. Det nyliberala samhället är i teorin helt fritt men kommer av nödvändighet att vara behäftat med stora brister. En nyliberal rycker antagligen på axlarna åt detta. Det gör dock inte konservatismen. Konservatismen erkänner behovet av att kunna bygga och upprätthålla ett fungerande och gott samhälle, och här ser jag den stora skillnaden mellan liberalism och konservatism: konservatismen har inget utopiskt anspråk.

Som vi har sett delar konservatismen i väsentliga avseenden liberalismens grundsyn, uppfattningen att människan är och bör vara fri, och jag vill dessutom mena att man strävar mot samma mål; det maximalt fria samhället. Detta låter säkerligen radikalt i många konservativa öron, men konservat-

ismen anser samtidigt att det friaste möjliga samhället inte är ett samhälle helt utan normer och band. Det friaste möjliga samhället kan inte åstadkommas utan vissa ingrepp i människors mellanhavanden, bland annat för att det fria samhället kräver starka naturliga gemenskaper. I annat fall blir samhällsbygget omöjligt. Till skillnad från den utopiska liberalismen erkänner konservatismen att människan inte är en kontextlös varelse som inte kan existera i ett vakuum, frikopplad från sin kultur, sin historia, sin familj och andra betydelsefulla sammanhang. Människan är en social varelse och det är först i samspelet med andra människor som vi kan vara fullkomliga. Men är verkligen konservatismens mål det maximalt fria samhället? Här är jag medveten om att många konservativa inte skulle ge mig medhåll utan istället mena att konservatismens mål är det goda samhället. Men vad är egentligen det goda samhället?

Det goda samhället i den konservativa visionen är det småskaliga samhället, det samhälle som bygger på tidigare generationers erfarenheter och som bevarar de värderingar som har varit centrala i vår historia. Frågeställningen måste dock dras ett steg längre; vad är det som är så bra med detta? Jo, ett samhälle som är fast förankrad i sin historia och kultur är ett samhälle där den enskilde bäst kan åtnjuta såväl trygghet som frihet. Ett samhälle som värnar om de naturliga gemenskaperna kommer i praktiken att ge den enskilde mer frihet än ett samhälle där individen på radikalliberalt manér betraktas som isolerad från sitt sammanhang. Jag menar att konservatismen har en bild av det goda samhället som är djupare än bara att varsamt framåtskridande är värdefullt. Det handlar om vad man vill uppnå med det varsamma framåtskridandet.

Många vill säkert mena att skillnaderna mellan liberalism och konservatism är fler och mer djupgående än så. Även av andra skäl kan invändningar resas mot denna avgjort förenklade analysmodell. Faktum kvarstår dock att liberalismen och konservatismen i många väsentliga avseenden delar världs- och människosyn. Ofta ligger samma grundläggande värderingar till grund för radikalt annorlunda ställningstaganden, och lika ofta delar man problemformulering men skiljer sig i lösningsmodellen. Jag är övertygad om att de flesta skillnader mellan liberalism och konservatism till ingen liten del helt enkelt kan förklaras med att liberalismen är utopisk och konservatismen är antiutopisk och konservatismen därmed betraktar människan som ofullkomlig. Av detta följer att vi har behov av naturliga gemenskaper, trygghet och tradition. Det konservativa förhållningssättet till samhället är enligt mitt förmenande långt mer förnuftigt. Det kan därmed sägas finnas åtminstone ett korn av sanning i påståendet att konservatism är

pragmatisk liberalism. Man omfamnar samma grundsyn, men med ett pragmatiskt förhållningssätt. Jag är fullt medveten om att många konservativa inte alls skulle hålla med om detta, och anföra goda skäl för att så inte är fallet. Likväl menar jag att det ligger något i detta. Denna analys skall dock inte förstås som ett anspråk på att utgöra nyckeln till konservatismens väsen, utan endast ett perspektiv bland andra som är mitt eget.

Vad är kapitalism?

Så kommer vi slutligen till själva frågan om vad detta har att säga om hur konservatismen bör förhålla sig till kapitalismen. Så här långt har diskussionen hållit sig till att behandla konservatismens förhållande till liberalismen på ett mera generellt plan, men ännu inte direkt angripit frågan hur kapitalismen som isolerat fenomen bör bemötas från konservativt håll. Att konservatismen och liberalismen är nära besläktade och delar flera centrala värdemässiga grunder är nog en uppfattning som trots allt delas av många konservativa. De flesta konservativa vågar jag dessutom påstå är marknadsliberala och varma anhängare av marknadsekonomi. Trots detta är det många konservativa som inte utan stora reservationer vill sluta upp bakom kapitalismen. Kanske är det så att kapitalismen förknippas intimt med liberalism, vilket uppfattas som en ideologisk motståndare, och att konservativa av det skälet kan ha lite svårt för termen som sådan.

Kapitalism och marknadsekonomi är två begrepp med delvis olika innebörd som tar sikte på olika saker, låt vara att de ofta uppträder tillsammans. Faktum kvarstår dock att det är olika saker. Marknadsekonomi är motsatsen till planekonomi, d.v.s. en ekonomi där marknadsmekanismerna styr prissättning och produktion. Marknadsekonomi är med andra ord en följd av fri prissättning och fri konkurrens. Kapitalism å andra sidan handlar om ägarförhållanden. Kapitalism är varken mer eller mindre än ett ekonomiskt system där enskilda tillåts äga och tjäna pengar på ägande. Kapitalismen är med andra ord en följd av den privata äganderätten. Så långt borde det inte vara någonting kontroversiellt, den privata äganderätten är om något ett konservativt kärnvärde. Många uppfattar dock kapitalismen, i motsats till marknadsekonomi, som per definition ”rå” och oreglerad. Man ser framför sig hedonism, kulturdöd och hänsynslös rovdrift. Konstigt nog talar ingen om ”rå” marknadsekonomi. Det finns inget som säger att kapitalism behöver vara oreglerad. Ingen konservativ, och få liberaler, förespråkar totalt oreglerad kapitalism, liksom man inte förespråkar totalt oreglerad marknadsekonomi. Marknadsekonomi och kapitalism är båda

utmärkta företeelser, men för att kunna bygga ett fungerande samhälle måste ibland andra värden tillgodoses. Kapitalism behöver således inte i sig själv vara mer extrem, mer ”rå” eller mer oreglerad än någonting annat. Att tillskriva kapitalismen som system allsköns elaka och hemska egenskaper är att falla i vänsterns och anti-globaliseringsrörelsens fälla.

Att kapitalism, liksom för den delen marknadsekonomi, de facto kan få negativa konsekvenser är väl ostridigt. De fria marknadskrafterna är förvisso inte alltid blida mot kulturarv och andra konservativa värden. Å andra sidan är det ostridigt att det också kan få negativa konsekvenser att låta människor röra sig fritt på gatorna. Friheten har alltid ett pris, vilket – som jag har försökt lyfta fram – är avhängigt av vilka övriga värderingar som är förhärskande i samhället. Där lagar, regleringar och statlig kontroll inte finns måste det finnas starka civilsamhällen och personligt ansvar, annars går det åt pipan. Kapitalism i förening med osunda värderingar i övrigt kan vara en katastrofal kombination, men all frihet måste förenas med goda värderingar. Kapitalismens eventuella negativa konsekvenser kan med andra ord i mycket liten utsträckning lastas kapitalismen själv. Girighet och ansvarslöshet beror på sjuttio års nedbrytande av den västerländska moralkoden, och den nihilism som följt i dess spår, inte på den privata äganderätten.

Den kritik som riktas mot ordet kapitalism från konservativt håll härrör säkert till stor del från att ordet, som jag påpekade i inledningen, är så intimt förknippad med den liberala ideologin. Kapitalism har, med all rätt, betraktats som liberalismens ekonomiska gren och därför betraktats som åtminstone delvis en främmande fågel av konservatismen. Det jag har försökt visa är dock att det är fåfängt att betrakta kapitalism som något unikt liberalt. Kapitalism, liksom marknadsekonomi och privat ägande, är en del av den breda gemensamma bas som liberalismen delar med konservatismen. För en modern konservatism, som har kunnat iaktta och dra lärdom av de 200 år som har passerat sedan Edmund Burke, borde den liberala ekonomiska politiken vara en så pass integral del av det konservativa idéarbetet att det med rätta även kan beskrivas som konservativ ekonomisk politik.

En kritik som skulle kunna riktas mot kapitalismen är dock mot själva begreppet som sådant. Begreppet härrör från en marxistisk diskurs där ett samhälle definieras utifrån dess ekonomiska produktionssystem. Detta kan aldrig vara den liberal-konservativa synen. Kapitalism är inget ”produktions-system” i form av ett medvetet system för framställande av varor och tjänster. Det som kallas ”kapitalism” är helt enkelt resultatet av friheten att äga och arbeta. Precis som ateism är frånvaron av en trosuppfattning, inte ytterligare en trosuppfattning, är kapitalism frånvaron av ett av staten ordnat

produktionssystem, inte ytterligare ett produktionssystem.

Den viktiga konservativa protesten

Avslutningsvis måste jag understryka att jag inte menar att vi konservativa snällt skall sitta still i båten och följa med den socialliberala malströmmen. Visst finns det ett värde i att vi som är konservativa höjer rösten och protesterar. Det är enormt viktigt att vi kan erbjuda en alternativ borgerlig bild vid sidan av en urvattnad socialliberalism eller en utopisk nyliberalism. En bild som dessutom är konsekvent och fast. Jag menar bara att vi aldrig får tappa fokus på vad och vilka värderingar (eller frånvaron därav) som är den verkliga fienden. Jag tror därför att vi måste vara försiktiga att utpeka liberalismen som en dödsfiende. Men även att skjuta in sig på kapitalismen är att göra den konservativa saken en björntjänst. Kapitalism är att äga och att äga är att ta ansvar, och det är inte de värderingar som vi borde bekämpa. Det må vara att kapitalismen kan ta sig destruktiva uttryck, men det beror i så fall på osunda värderingar i samhället i övrigt. Detta kan inte bekämpas genom att bekämpa kapitalismen, utan endast genom att propagera för personlig frihet och personligt ansvar.

Vidare skall det understrykas att den liberalism som är förhärskande i Sverige av idag har mindre gemensamt med den utopiskt frihetliga, naturrättsligt orienterade liberalism som jag har målat upp i föreliggande kapitel än med marxismen och dess avnämningar-ideologier. En "liberalism" som kräver fler förbud, mer statligt förmynderi, könskvotering, straffskatter på alkohol och tobak, "progressiv" kulturpolitik m.m. skall vi inte ha några som helst skrupler att angripa med alla till buds stående medel, för det är ingen verklig liberalism och ingen ideologi som vi delar någonting alls med. Dessa liberaler har närmare till socialismens relativism än den rakryggade liberal-konservativa tron på den fria viljan och den objektiva sanningen. Även om den sanna liberalismen även den kan vara som ett bråkigt lillasyskon till konservatismen, får vi inte glömma allt det som förenar oss. Vi får heller aldrig glömma, våra duster till trots, att vår gemensamma fiende är den relativistiska, värdenihilistiska vänstern.

9. Friedrich Hegel

– vikten av ömsesidigt erkännande och handel

Av: Lars Gauden-Kolbeinstveit

Flera författare i denna antologi har skrivit om att en liberal syn på ekonomi är alltför ensidigt inriktad på ekonomiska värden och profit. En vanlig kritik mot den liberala marknadsekonomin är att den, trots sin framgångsrikedom, förtränger andra viktiga värden som t.ex. hållbar utveckling eller den etiska nivån i samhället. Jag hör också till dem som menar att en kritik av marknadsekonomi från en konservativ utgångspunkt är klart nödvändig. För marknadsekonomin anhängare är den kanske viktigaste utmaningen att dra nytta av en sådan kritik som likaså kommer från en i grunden marknadsvänlig ståndpunkt.

För att kunna ge fruktbara och kritiska synpunkter på negativa effekter av marknadsekonomin, måste man söka sig tillbaka till hur utvecklingen av liberal ekonomi har förhållit sig till tankar om *individ* och *självförverkligande*. Parallellt med utvecklingen av modern marknadsekonomi har också en moralfilosofisk utveckling ägt rum. Synen på individens självförverkligande i förhållande till att marknaden släpps fri, hänger för moralfilosofiska diskussioners vidkommande väsentligen samman med synen på marknadsekonomin. Jag vill i denna artikel ge en inblick i den tyske filosofen Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) tankevärld och hans sätt att närma sig ekonomiområdet från en socialfilosofisk utgångspunkt. Hegel utvecklade under sin tidliga period – i Jena i Tyskland – ett stort intresse för de framväxande ekonomiska teorierna. Det är Hegels kombination av socialfilosofi och ekonomisk teori som gör hans idébildning relevant för en konservativ kritik av en liberal syn på marknadsekonomin.

Hegels socialfilosofi

Hegel ansåg att människor i grunden (ontologiskt sett) är sociala varelser. Med detta som utgångspunkt utvecklar han sin teori om ”ömsesidigt erkännande” som en central del av individens självmedvetande. Det är när två individer ömsesidigt erkänner varandra som sådana, som de uppnår

självmedvetenhet om sig själva. Den enskilda människan är alltså inte en fullt utvecklad och fri individ förrän hon får erkänsla från en annan individ. När individer ömsesidigt erkänner varandra – i den moderna sociala kontexten – realiseras den individuella friheten. Det ömsesidiga erkännandet är också nödvändigt för att uppnå den personliga karaktär och självständighet som behövs för att agera ansvarsfullt och moraliskt inom den sociala kontexten.

Idén om att individens frihet är relaterad till erkännandet präglar också Hegels syn på det ekonomiska utbytet. Så som jag tolkar Hegel är det väsentligt för honom att ekonomiskt utbyte inte betraktas som en egen sfär vid sidan om en struktur av ömsesidigt erkännande. Detta hänger samman med Hegel som systemfilosof och hans idé om ”Das Wahre ist das Ganze” (sanningen är helheten). Ett separerande av den ekonomiska sfären från en moralisk och social sfär är inte i samklang med Hegels filosofi. Detta leder till att Hegel får problem med att godta en onyanserad tolkning av Adam Smith, att individer som maximerar sitt egenintresse inte samtidigt kan förena sitt självförverkligande med vad som är bäst för samhället. Enligt Hegel kan man det, under vissa förutsättningar.

Hegel skriver att förhållandet mellan den subjektiva egenyttnan och allmännyttan är *dialektisk*.¹ I det dialektiska samspelet mellan subjektiv egenyttna och allmännytta erkänner individen det ömsesidiga beroende som uppstår mellan marknadsaktörerna. I ett produktionssamhälle som är präglat av arbetsdelning, och folk som handlar med varor och tjänster på en marknad, är de subjektiva egenintressena ömsesidigt sammanvävda i en allmänlighet: ”Denna allmänlighet innebär att *vara erkänd*, och det är det momentet som gör isolerade och abstrakta behov, medel och sätt att tillfredsställa dessa på, *konkreta* och *sambällsmässiga*.”²

Ett av ekonomiområdets mest berömda exempel på att det är egenintressena som utgör det ekonomiska utbytets drivkraft, är Smiths berömda exempel: ”Det är inte av [...] ölbryggarens eller bagarens välvilja som vi får vår middag, utan utifrån deras egenintresse”. Enligt hegeliansk uppfattning är det fel att uppfatta bagaren och ölbryggaren som två isolerade individer som *var för sig* är upptagna av egenintressen.³

Utövande av egenintresse ska inte förstås som någonting ensidigt egoistiskt. Detta var inte heller Smiths poäng. Utövandet av egenintressen handlar om att finna sina roller i samhället och att utföra det arbete som man är bra på – till fromma för både en själv och andra. När bagaren specialiserar sig på att baka bröd och ölbryggaren på att brygga öl, så uppstår en erkännandekultur vari bagaren erkänner ölbryggaren, deras ömsesidiga

beroende av varandra och att de genom sin specialisering kompletterar varandra. Denna hegelianska uppfattning av arbetsdelningen är inte speciellt olik Smiths moralfilosofi och tankar om egenintressen. Olikheten mellan de två filosofierna har snarare uppstått p.g.a. att ekonomiområdet senare kommit att få ett alltför starkt fokus på egenintressen. Den ekonomiska doktrinen något ensidiga fokus på rationella aktörer vilka var för sig uppfyller sina egenintressen, har medfört onyanserade tolkningar av Adam Smith som på så vis aktualiserar Hegels tankar i vår tid som ett betydande komplement till Smith.

Individen och marknadsekonomin

Hegel relaterar frigörelsen av subjektet och individualiseringen av samhället till tre huvudströmningar i den moderna tiden: Reformationen, Upplysnings-tiden och marknadsekonomin framväxt. Det är Hegels oro för överdriven subjektivitet i den moderna ekonomin som gör honom intressant för en antologi om konservatismen och kapitalismen. I likhet med Adam Smith fruktade Hegel en marknadsutveckling där individen så att säga blir sig själv nog. Hegel varnar med eftertryck för en utveckling i riktning mot en marknadsekonomi driven av personer som är alltför ensidigt upptagna av sina egenintressen. I *Rättsfilosofins grunddrag* (1821) skriver han att ”Tendensen i samhällets utveckling går mot ett obestämt mångfaldigande och specificerande av behov, medel och njutning – d.v.s. lyx – där gränsen mellan naturliga behov och kultiverade behov försvinner”.⁴ Det Hegel här beskriver är en konsumtionskultur där strävandet efter omedelbar behovstillfredsställelse svårigen kan betraktas som civiliserat och människovärdigt. Hegel varnar för en ekonomi som bygger på en förbrukningskultur där kontinuerlig behovstillfredsställelse upphöjs till det moraliskt riktiga och blir själva drivkraften i ekonomin. Individen hamnar i obalans med sig själv och andra eftersom hon är alltför upptagen av de omedelbara behoven. I det sociala momentet ligger en frigörande aspekt, som befriar den enskilde från det ensidiga fokuset på omedelbar behovstillfredsställelse. Deltagandet i en social och erkännande kontext är i sig själv viktig, och får vid sidan om detta ytterligare mening i den konkurrenskultur som växer fram i samhället samtidigt med marknadsekonomin.

Individer som inte hör till en given samhällsgruppering eller korporation kommer att känna sig osäkra och isolerade enligt Hegel. Hegel skriver: ”hans isolation reducerar honom till fördärvets själviska sida, och han blir osäker på resultat och tillfredsställelse. Han måste då pröva att få erkännande via

utvändiga tecken på personlig framgång. Men sådana uttryck vet inga gränser.”⁵ Hegels tankar om samhällsgrupperingar eller korporationer ska inte tolkas som ett reaktionärt eller strukturkonservativt försvar av klassskillnaders bestående eller enskilda gruppers privilegier. I ett politiskt sammanhang är han också väldigt kritisk till att kooperativ framhäver sina sårinteressen. Det kommer att leda till kaos, menar Hegel.

Hegels försvar av individens rätt till självständighet och personliga val av samhällsgruppering, visar att han hade en god uppfattning om och stor känsla för den plats som subjektet skulle få i det moderna samhället. Individualiseringen bör likväl inte bli så ensidig att den enskilde människan inte förstår att hennes egenintressen måste ses i ett samspel med andras intressen och allmänintresset. Man ska dock inte göra misstaget att tolka Hegels kritiska hållning till egenintressen i samband med sådana filosofiska strömningar som fördömer utövandet av egenintressen. Det är det återhållsamma och bildade utövandet av egenintressen som Hegel var anhängare av. Hegel intresserade sig för att ökade ekonomiska utbyten också hade en positiv samhällsmässig och social dimension. Ökad handel leder till utveckling, och enligt Hegel är detta också den bästa vägen till utveckling. Han säger också att nationer som strävar mot något stort strävar mot havet och de möjligheter till handel som havet och floderna ger.⁶

Fastän Hegel är i grunden positivt inställd till den ekonomiska utvecklingen, finns det delar av den som oroar honom. Jag har redan nämnt de destabiliserande tendenser som en alltför individualistisk inställning till ekonomin kan medföra. En central faktor här är förlusten av det personliga erkännandet, vilket leder till en slösaktig konsumtion. En annan faktor är fattigdom. ”Den viktiga frågan om hur fattigdom ska bekämpas, skakar och plågar hela tiden det moderna samhället” skrev en av Hegels studenter i ett tillägg till § 244 i *Rättsfilosofins grunddrag*. För Hegel kan fattigdomsproblemet sägas motivera behovet av en offentlig sektor, men han säger samtidigt att det borgerliga samhället som sådant ombesörjer fattigdomsbekämpning utan att det samtidigt kränker individers självständighet och ära.

Hegel anser att det offentliga spelar en stor roll för att säkerställa allmännyttan. På frågan om hur grundläggande sociala uppgifter ska lösas, såsom att garantera människor deras dagliga bröd, har Hegel inte några entydiga svar. Hans tankar kring detta kännetecknas av en stor portion pragmatism. När det gäller den ekonomiska sidan av samhället, är huvudtanken att ett fritt näringsliv garanterar det bästa resultatet. Men detta bör samtidigt balanseras av det offentliga, som måste se till att näringslivets verksamhet inte går stick i stäv med det allmänna bästa.⁷ De fundamentala

byggstenar som ger både staten och marknaden en etisk grund att stå på är å ena sidan familjen, å andra sidan civilsamhället.

Hegels aktualitet idag

Den enorma överkonsumtionen och västvärldens synbarligen omätliga aptit, visar att Hegel sätter fingret på en viktig fråga som uppkommer när marknadsekonomin blir alltför starkt förknippad med ensidig individualism. Överkonsumtionen har en moralisk sida och en miljömässig sida som hänger ihop med varandra. Faran med Hegels filosofi är att den reduceras till en ren social analys, utan några egentliga politiska lösningar. I den mån Hegels tankar så som här nämnts kan ligga till grund för politiskt reformarbete, kan det vara för att understödja en mer liberal ekonomisk politiks nödvändighet för att stärka civilsamhället. Daniel Bergström skriver i denna antologi om hur skattelättnader inte bara stärker individen och dennes rättigheter, utan tillsammans med en mindre offentlig sektor också kan stärka civilsamhället som sådant. Bergström skriver (s. 48):

”En liten stat med låga skatter och stora incitament till ansvarstagande och arbete leder till självförsörjande och självständiga individer, vilket i sin tur leder till ett starkt civilsamhälle. När staten och dess skyddsnet drar sig tillbaka breder de naturliga, ursprungliga gemenskaperna som familjen och religionen ut sig.”

Hegels filosofi kan som synes stödja en del konservativa politiska argument. Men jag vill framhålla att hans socialfilosofi i första hand har en idépolitisk snarare än sakpolitisk relevans: om vad det innebär att vara en fri och rationellt självbestämmande individ. Hegels teorier om ömsesidigt erkännande och ekonomiskt utbyte visar att de mest individualistiska och liberala idéerna om ekonomi i praktiken undergräver individens möjlighet att leva fritt inom ramen för en struktur av ömsesidigt erkännande.

Fotnoter:

1. G.W.F. Hegel, *Rättsfilosofins grunddrag*, §199.
2. Ibid § 192.
3. Kolbeinstveit, Lars ”Markedet må være moralsk” *Minerva* nr 4 2008.
4. G.W.F. Hegel, *Rättsfilosofins grunddrag*, § 195.
5. Ibid § 253 anmärkning.
6. Ibid § 247.
7. Ibid § 236 tillägg.

10. Konservativa reformförslag för tillväxt

Av: Jakob E:son Söderbaum

Det finns en åsiktsbredd bland konservativa, inte minst inom ekonomins område. Detta är förstås både en svaghet och en styrka. Det är en styrka såtillvida att vi har gott om underlag för en mångfacetterad och fruktbar debatt där vi kan utbyta idéer, och på så sätt utvecklas. Svagheten är att skillnaderna riskerar att leda till splittring, och att andra ideologier, traditionellt främst liberalism och socialism, kan spela ut oss mot varandra. Det blir dock bara en svaghet om vi tillåter det. Om vi konservativa istället försöker ta vara på de likheter vi har – det vi är överens om – och tillåter oss att kompromissa lite på andra områden, kanske vi har potential att verkligen bli en tredje kraft i svensk politik.

Konservativa är alltid benägna att värna etablerade sociala och kulturella värden. Det är också med denna utgångspunkt vi bör söka politiska samarbeten. Man kommer inte ifrån i det industrisamhälle vi lever att liberalismen hela tiden har varit den bättre samarbetspartnern än socialismen, och inom politiken är det självklart att kompromissa. Problemet är idag, liksom på Edmund Burkes tid, den alltför radikala och kompromisslösa liberalismen. Vi behöver i allra högsta grad en förnyad borgerlig idédebatt som inte enbart utgår från de ekonomiska värdena. Under alla omständigheter är detta konservatismens uppgift i 2000-talets Sverige.

En konservativ ekonomisk väg framåt

Som avslutning av denna skrift kan ett antal förslag till reformer för ekonomisk tillväxt sätta bra perspektiv både på den konservativa åskådningen i sig och på dess komplexa förhållande till liberalismen. Liberalerna menar att patentlösningen på alla problem är fler avregleringar, socialisterna för sin del anser att allt är den fria marknadens fel och deras patentlösning är att bygga ut den offentliga sektorn. Målsättningen här är således att teckna en bild för möjliga reformer på vägen mot en sund, stabil ekonomisk tillväxt och samhällsekonomisk utveckling med utpräglad konservativa förtecken. Alltså konkreta sakpolitiska förslag som är enkelt motiverade utifrån en mer

konservativ grundsyn än en liberal eller socialistisk. Författarna till denna skrift anser alla att följande reformförslag går att enas kring:

- Ett allmänt rejält sänkt skattetryck. Därför: större valfrihet för de enskilda, ger utrymme för mer familjeliv och så ökar dessutom både konsumtionen och sparandet.
- Premiera sparandet. Därför: hushållning, långsiktighet och tillgången på riskkapital ökar.
- Reformera skattesystemet så att det lönar sig bättre att utbilda sig och arbeta. Därför: man ska alltid ha incitament att jobba framför att inte jobba, och framtidens samhällsutveckling ligger i spetskompetensen.
- Satsa på och underlätta så mycket det bara går för småföretagandet, framför allt minska regelkrånglandet. Därför: får kreativiteten att flöda, och samhällsekonomin blir mera familjebaserad med ty åtföljande inslag av förvaltarskap och långsiktigt tänkande.
- Lön ska utgå efter ansvar. Därför: rättvist, och incitament till personligt ansvar.
- Avskaffa arbetsgivaravgifterna och dra istället pensions- och sjukförsäkringsavgifter direkt på löneskatten. Därför: genom att undanröja en direkt skatt på arbete ökar företagens möjlighet att expandera och nyanställa.
- Gör Sverige till ett skatteparadis för företag. Därför: bättre att locka företag till Sverige, än att företag flyttar ifrån Sverige p.g.a. det rådande alltigenom näringslivsfientliga tillståndet. Ju fler företag i Sverige, desto fler jobb – och desto större skatteinkomster för staten.
- Gynna den småskaliga närproduktionen. Därför: Tysk, fransk och svensk kultur är inte värd någonting om den inte produceras hemma-vid. Vidare är det mer miljövänligt och håller uppe lönerna nationellt, än om en svensk måste konkurrera med t.ex. en kines om att utföra samma arbete. Dessutom är det bra med självförsörjning, och medför stabilitet.

- Opinionsbildare för att det inte är fult att tjäna mycket pengar. Därför: människor som gör betydelsefulla insatser för samhället, t.ex. skapar tillväxt och arbetstillfällen och för teknikutvecklingen framåt, ska tjäna så mycket att de fortsätter göra det – i Sverige.
- Inför ett avdragssystem istället för ett bidragssystem. Därför: bidragssystemet har en passiviserande inverkan på människor, personligt ansvar måste uppmuntras och den offentliga administrationen skulle minska rejält om var och en själv får administrera hur mycket pengar man ska få tillbaka på skatten.
- Höj lönerna för lärare på grundskole- och gymnasienivå. Därför: då söker sig kvalificerade personer till lärarutbildningarna, och med bättre lärare gör eleverna bättre ifrån sig. Hela samhället gynnas av en hög bildningsnivå, både demokratiskt, ekonomiskt och kulturellt.
- Befria forskningen. Därför: så länge som forskningen, som idag, är beroende av statliga medel för sin överlevnad leder det till att akademien går i statens ledband istället för att kunna agera högkvalificerad självständig granskare som bereder medborgarna fler perspektiv att ta ställning till än dem som statsmakten har godkänt.

MEDVERKANDE

Daniel Bergström är juridikstuderande vid Uppsala universitet, ursprungligen från Täby. Han är ordförande i Föreningen Heimdal, och har tidigare vikarierat som ledarskribent på *Norrköpings Tidningar*.

Dag Elfström är historiestuderande vid Linköpings universitet, och distriktsordförande för Kristdemokratiska Ungdomsförbundet i Östergötland. Han är också redaktör för *Tradition & Fason*.

Lars Gauden-Kolbeinstveit har en master i filosofi från Universitetet i Oslo. Han är verksam vid den norska liberala tankesmedjan Civita, och medlem i redaktionsrådet för den konservativa tidskriften Minerva.

David Högberg är förbundsstyrelseledamot i Kristdemokratiska Ungdomsförbundet, vice distriktsordförande i Östergötland samt ersättare för Kristdemokraterna i Bildningsnämnden i Linköping.

Carl Johan Ljungberg är stats- och litteraturvetare samt författare till ett flertal böcker på dessa områden. Disputerade 1983 på en avhandling om Edmund Burke. Förbereder för närvarande ett projekt om Wilhelm Röpke och hans betydelse för Sverige. Politiskt är Ljungberg moderat, hemmahörande i Stockholm.

Patrik Magnusson är gymnasielärare i samhällskunskap och historia. Han har en pol. mag. i internationella relationer och en fil. kand. i militärhistoria. Magnusson har ett förflutet som kommunpolitiker för moderaterna och kristdemokraterna, och som aktiv inom frivilligförsvaret. Han är bosatt på landsbygden utanför Umeå.

Rolf K Nilsson är f.d. moderat riksdagsledamot från Gotland och chefredaktör på *Gotlands Allehanda*. Han är ordförande för Länsteatern på Gotland, och har tidigare varit ordförande i Stiftelsen Medeltidsveckan på Gotland 2002-2008 samt i Högerpressens förening 2004-2007.

Jakob E:son Söderbaum är jur. kand. och samhällsdebattör. Han är medförfattare till *Betongväldet – om socialdemokratins kontroll och maktfullkomlighet* (Empron 2007), en av Konservativt Forums grundare och redaktör för *Tradition & Fason*. Han har varit ledarskribent på *Nya Wermlands-Tidningen* och *Barometern*. Hemmahörande i Göteborg.

Tradition & Fason två år

I september 2008 startades och lanserades *Tradition & Fason*, den konservativa nät-tidskrift som står bakom den antologi Du nu håller i handen. *T&F* var resultatet av ett omfattande förarbete. Vid denna tid hade Sverige inte på mycket länge haft en enda seriös konservativ publikation, med resultatet dels att felaktiga fördomar dominerade den allmänna uppfattningen om vad konservatism är, dels att konservativa där ute inte hade vare sig något sätt att komma till tals på eller hämta kraft eller argument för sin sak. Vi har med *T&F* för det första velat visa upp en allsidig ämnesbehandling utifrån ett perspektiv som i flera decennier saknats i den svenska samhällsdebattens rampljus. För det andra vill vi så gott vi kan utifrån de ideella insatser vi gör på portalen www.traditionochfason.se fungera som ett nav för de idéer som spirar i den konservativa rörelse som nu sedan tioalet år tillbaka har börjat engagera både ungdomar och journalister i allt större omfattning.

Det hela började med Dag Elfström och Jakob E:son Söderbaum, som båda två lite skämtsamt uttryckt har en ovanlig *faiblesse* för att läsa och skriva. D.v.s. läsa idéburen litteratur och hålla sig uppdaterad på samhällsutvecklingen, samt att skriva om sina iakttagelser och åsikter kring detta. Den grundläggande idén att skapa en konservativ nättidskrift hade funnits sedan länge, men gick igång på allvar först i samband med att Elfström och Söderbaum bestämde sig för att slå ihop sina respektive bloggar under en och samma beteckning. De hade vid den tiden bloggat i över tre års tid, hade god kännedom om varandras åsikter och sakkunskaper, och var helt överens om att de tillsammans skulle kunna åstadkomma någonting som var större än vad de var för sig kunde åstadkomma.

Att locka läsare var det främsta målet, vilket förutsätter framför allt regelbundenhet och bredd i skrivandet. Genom att blogga ihop skulle bådadera kunna åstadkommas. Beslutet togs, namnet *Tradition & Fason* valdes efter mycket ingående diskussioner, inlägg som inte var relevanta för ett gemensamt arkiv raderades, och därefter började Elfström och Söderbaum att söka skribenter som ytterligare kunde öka på bredden men som inte behövde blogga lika ofta som redaktörerna.

Bland T&F:s första uppsättning skribenter fanns Henrik L. Barvå (politisk redaktör på *Nya Wermlands-Tidningen*), Carl Johan Ljungberg (Sveriges främste Edmund Burke-kännare), Rolf K. Nilsson (moderat riksdagsledamot och tjl chefredaktör på *Gotlands Allehanda*). Förutom att två professionella ledarskribenter således var med från början har därefter ytterligare två av skribenterna – Söderbaum och Daniel Bergström – vikarierat som ledarskribenter, på *Barometern*, *Norrköpings Tidningar* och *Nya Wermlands-Tidningen*. Idag är Bergström ordförande för den välbekanta konservativa studentföreningen Heimdal i Uppsala.

Andra som är eller har varit skribenter på *T&F* är Staffan Andersson, Andreas

Braw, Kalle Bäck, Torbjörn Kvist, Hugo Fiévet, Karoline Goldberg, Peter Hermansson, David Högberg, Pär Lagerqvist och Patrik Magnusson. Flera av dem har inte drivit några egna bloggar, och det känns på det viset extra roligt att ha kunnat tillhandahålla en plattform för duktiga skribenter som annars knappast hade syns till i debatten.

Genom att vara flera skribenter om att dela på samma blogg har vi kunnat bibehålla en jämn publiceringstakt och samtidigt lägga tid på att öka kvaliteten. Detta har varit avgörande för att kunna bibehålla och utöka vår läsekrets, samtidigt som det inneburit en viktig minskning av pressen på varje enskild skribent att leverera både kvalificerat och regelbundet material. Det har hela tiden varit viktigt för oss att ingen känner sig uppbunden av sitt skrivande på *T&F*, utan att det är ett rent utflöde av var och ens personliga intressen och därmed ger oss alla minst lika mycket som det tar av vår tid.

Idag är *T&F* Internets största öppna arkiv för konservativ idébildning, opinionsbildning och nyhetsbevakning på svenska. Vi har nu över 1000 artiklar inom allehanda ämnesområden, som både är noggrant kategoriserade och lätta att söka på genom hemsidans sökfunktion. Våren 2010 gav vi ut denna antologi i PDF-format för gratis nedladdning på hemsidan. Drömmen är att i likhet med antologin *Konservatism & kapitalism* kunna ge ut andra småskrifter i pappersform och kanske även utveckla *T&F* till en papperstidskrift. För det behövs dock pengar, och det är väldigt svårt att hitta finansörer för annat än liberal och socialistisk idébildning i Sverige. Både tips och donationer mottages förstås med stor tacksamhet! Enligt Bloggtoppen, vars statistik anses tillförlitlig, har vi i dagsläget ca 3000 läsare i veckan. Vår egen Wordpress-statistik visar något fler, men oavsett det exakta antalet så är vi mycket stolta över att ha en så pass stor läsekrets – och det visar också på den stora potentialen med *T&F*.

Under de två år som gått sedan starten har också ett antal bemärkta personer uttalat sig om *T&F*, vilket känns extra roligt för oss som skriver (se under fliken "Sagt om *T&F*" på hemsidan). Fram tills nu har det varit uttalanden som dessa och de glada tillropen och kvalificerade synpunkterna i kommentarsfältet från våra läsare som vi levat på. Det räcker långt – det har fått oss att fortsätta vårt elektroniska publiceringsarbete, sammanställa en antologi som denna och nu till slut även publicera den i tryckt form. Allt utifrån ideellt engagemang och intresse, pengar till den här sortens projekt är alltså mycket svårt att hitta i Sverige.

Tipsa gärna alla vänner, bekanta och andra som kan tänkas vara intresserade om att vi finns på <http://www.traditionochfason.se>. Vi har även en Facebook-sida för alla hugade entusiaster:

<http://www.facebook.com/pages/Tradition-Fason/186502821390769> .

Stort tack för visat intresse!

***

